

Τα νέα δικαιώματα για τους πολίτες βάσει του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων: μια πρώτη αποτίμηση και συνταγματική αξιολόγηση

της Φερενίκης Παναγοπούλου-Κουτνατζή*
Δ.Ν. (Humboldt), Μ.Δ.Ε. (Παν. Αθηνών), Μ.Ρ.Η. (Harvard)

I. Εισαγωγή

Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (εφεξής Κανονισμός)¹ δημιουργήθηκε από την ανάγκη να ληφθούν υπ' όψιν οι νέες τεχνολογικές εξελίξεις θέτοντας ως ζητούμενο να συμβαδίζει το δίκαιο με την τεχνολογία και να μην την ακολουθεί ασθμαίνοντας². Δεν είναι τυχαία μάλιστα η επιλογή το τελικό κείμενο να λάβει το «ένδυμα» ενός Κανονισμού, που θα χαίρει άμεσης και συνακόλουθα ομοιόμορφης και πιο συνεκτικής εφαρμογής από τα κράτη-μέλη, και όχι μιας Οδηγίας, που θα απαιτεί την ενσωμάτωσή της από τα κράτη μέλη με νόμο³. Βασικός στόχος του είναι η ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των πολιτών. Στο πλαίσιο αυτό, αναγνωρίζει νέα δικαιώματα, θετικοποιεί, αλλά και επικαιροποιεί-ανανεώνει υπάρχοντα

δικαιώματα για τους πολίτες και ασπάζεται νέους μηχανισμούς, αναφορικά με την προστασία των σχετικών δικαιωμάτων⁴, μέσω της ενισχύσεως των υποχρεώσεων των υπευθύνων επεξεργασίας⁵, της θεσμοθέτησεως ενός νέου οργάνου, του υπευθύνου προστασίας δεδομένων⁶, και της επιβολής αυστηρών κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβιάσεων⁷.

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την προστιθέμενη αξία του Κανονισμού στον τομέα των δικαιωμάτων των υποκειμένων των δεδομένων και επιχειρεί τη συνταγματική αξιολόγησή τους.

II. Προκαταρκτικό ζήτημα αναφορικά με τη μη απολυτότητα του δικαιώματος προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Ο Κανονισμός επισημαίνει emphatically στη σκέψη 4 του Προοιμίου ότι «το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων δεν είναι απόλυτο δικαίωμα· πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Ο παρών κανονισμός σέβεται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις ελευθερίες και αρχές που ανα-

(*) Η παρούσα μελέτη αποτελεί επεξεργασμένη μορφή εισηγήσεως σε Ημερίδα την οποία διοργάνωσε το Εργαστήριο Νομικής Πληροφορικής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, στις 24 Ιανουαρίου 2017, με θέμα «Το νέο πλαίσιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων». Θερμότατες ευχαριστίες εκφράζονται στον Δημήτριο Γ. Ζωγραφόπουλο, Δ.Ν., Ειδικό Επιστήμονα ΑΠΔΠΧ για τον πολύ εποικοδομητικό διάλογο μαζί του.

(1) Κανονισμός 679/2016 (ΕΕ) του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων).

(2) Βλ. Φερενίκη Παναγοπούλου, Πώς θα επιβάλλει η Αρχή Προστασίας Δεδομένων τα πρόστιμα στις ασφαλιστικές από το 2018, συνέντευξη στη Βίκυ Γερασίμου, Insurance Daily News, 17.3.2017, διαθέσιμη σε: <<https://www.insurancedaily.gr/pos-tha-epivalli-i-archi-prostasias-dedomenon-ta-prostima-stis-asfalistikis-apo-to-2018/>>.

(3) Εν τοις πράγμασι, πρόκειται για έναν Κανονισμό με πολλά χαρακτηριστικά Οδηγίας, καθώς αναγνωρίζεται η διακριτική ευχέρεια στον εθνικό νομοθέτη για υιοθέτηση συγκεκριμένων επιλογών, π.χ. όσον αφορά στη χορήγηση αδειών επεξεργασίας ειδικών κατηγοριών δεδομένων (άρθρο 36 παρ. 5 Κ).

(4) Βλ. διεξοδ. Γιώργο Δελλή, Για μία αποτελεσματική δημόσια προστασία των προσωπικών δεδομένων: ο «θαυμαστός καινούργιος κόσμος» του Κανονισμού (ΕΕ) 679/2016, ΕφημΔΔ 2017, σ. 2 επ. (5 επ.).

(5) Βλ. διεξοδ. Γιώργο Γιαννόπουλο, Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων: Οι νέες υποχρεώσεις και η ευθύνη του Υπευθύνου Επεξεργασίας, ΕφημΔΔ 2017 (υπό έκδοση).

(6) Βλ. διεξοδ. Αλέξανδρο Βαρθέθη, Τεχνικά και οργανωτικά θέματα - η «υποχρεωτική» τοποθέτηση Υπευθύνου Προστασίας Δεδομένων, ΕφημΔΔ 2017 (υπό έκδοση).

(7) Συγκεκριμένα, τα πρόστιμα δύνανται να φτάσουν τα 20 εκατομμύρια Ευρώ ή το 4% του συνολικού παγκόσμιου ετήσιου κύκλου εργασιών του προηγούμενου οικονομικού έτους, ανάλογα με το ποιο είναι υψηλότερο (άρθρο 83 παρ. 5 Κ).

γνωρίζονται στον Χάρτη όπως κατοχυρώνονται στις Συνθήκες, ιδίως τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, της κατοικίας και των επικοινωνιών, την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, την ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας, την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, την επιχειρηματική ελευθερία, το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου και την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία». Παράλληλα, στο άρθρο 85 κατοχυρώνει την ελευθερία εκφράσεως και πληροφόρησης προβαίνοντας σε στάθμιση του δικαιώματος προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με το δικαίωμα στην ελευθερία εκφράσεως και πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένης της επεξεργασίας για δημοσιογραφικούς σκοπούς. Υπό αυτήν την έννοια, τονίζεται ότι το δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων δεν είναι ένα απόλυτο - «τυραννικό» δικαίωμα⁸.

Στην ουσία επαναλαμβάνεται, υπογραμμίζεται, αλλά και επικαιροποιείται η βασική αρχή της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, η οποία θέτει επί ίσοις όροις ήδη στον τίτλο της την προστασία προσωπικών δεδομένων και την ελεύθερη διακίνηση αυτών⁹. Εν τοις πράγ-

(8) Βλ. *Χαράλαμπος Ανθόπουλος*, Προσωπικά δεδομένα και δικαιώματα, Εφημερίδα Έθνος, 18.1.2017, διαθέσιμο σε: <http://www.ethnos.gr/xaralampos_anthopoulos/>.

(9) Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικές είναι, ιδίως, οι σκέψεις 3, 8 και 10 στο Προοίμιο της Οδηγίας 95/46/ΕΚ, οι οποίες ορίζουν τα ακόλουθα: «(...) (3) ότι για την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς στην οποία, σύμφωνα με το άρθρο 7Α της συνθήκης, εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, απαιτείται όχι μόνο η δυνατότητα κυκλοφορίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ κρατών μελών αλλά και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. (...) (8) ότι για την εξάλειψη των εμποδίων στην κυκλοφορία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, πρέπει να υπάρχει ίσος βαθμός προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών του ατόμου έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων αυτών σε όλα τα κράτη-μέλη, ότι η υλοποίηση αυτού του στόχου που είναι ζωτικός για την εσωτερική αγορά, δεν μπορεί να επιτευχθεί μόνον μέσω των ενεργειών των κρατών μελών, λαμβανομένων ιδίως υπόψη της έκτασης των υφιστάμενων αποκλίσεων μεταξύ των οικείων εθνικών νομοθεσιών καθώς και της ανάγκης συντονισμού των νομοθεσιών των κρατών μελών, προκειμένου η διασυννοριακή ροή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα να ρυθμίζεται με συνέπεια και σύμφωνα με τον στόχο της εσωτερικής αγοράς κατά την έννοια του άρθρου 7Α της συνθήκης, ότι είναι, ως εκ τούτου, απαραίτητη η παρέμβαση της Κοινότητας ώστε να υπάρξει προσέγγιση των νομοθεσιών (...) (10) ότι στόχος των εθνικών νομοθεσιών όσον αφορά την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι η διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως της ιδιωτικής ζωής, όπως επίσης αναγνωρίζεται στο άρθρο 8 της ευρωπαϊκής σύμβασης περί προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών καθώς και στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου (7) ότι, για το λόγο αυτό, η προσέγγιση των εν λόγω νομοθεσιών δεν πρέπει να οδηγήσει στην εξασθένηση της προστα-

μασι, η Οδηγία δεν αποσκοπούσε στην κατοχύρωση ενός απόλυτου δικαιώματος με απώτερο στόχο την προστασία της ιδιωτικής ζωής, αλλά στην απελευθέρωση της κυκλοφορίας δεδομένων εντός της Κοινότητας με τελικό στόχο τη μη παρεμπόδιση της ασκήσεως των τεσσάρων κοινοτικών ελευθεριών με όριο το θεμελιώδες δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή¹⁰. Επισημαίνεται, επίσης, ότι στη σχετική συζήτηση για την κατάρτιση της Οδηγίας υπερίσχυαν τα επιχειρήματα σχετικά με το οικονομικό σκέλος και την εσωτερική αγορά¹¹.

Αυτό πρέπει να είναι και ένα μήνυμα για τον νέο Έλληνα νομοθέτη του υπό διαμόρφωση νόμου περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, ο οποίος απαλλαγμένος από τον δίκαιο ενθουσιασμό και τον μαξιμαλισμό του νομοθέτη του ν. 2472/1997 πρέπει να εξισοροπήσει τα συγκρουόμενα συνταγματικά αγαθά, απεκδυόμενος του μαχητού τεκμηρίου «εν αμφιβολία υπέρ του υποκειμένου των δεδομένων» του ν. 2472/1997. Η επιλογή του Έλληνα νομοθέτη να εκφράσει την προτίμησή του στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, αφενός οδηγεί σε ασφάλεια δικαίου, αναφορικά με το τι πρέπει να υπερισχύσει σε περίπτωση αμφιβολίας, αφετέρου, όμως, προκαλεί ερωτηματικά για το εάν θυσιάζεται η δικαιοσύνη της ατομικής περιπτώσεως μπροστά στην ασφάλεια δικαίου¹².

Στο σημείο αυτό, διαπιστώνεται ότι ο ν. 2472/1997, ως απαύγασμα μίας ακτιβιστικής περιόδου για τα προσωπικά δεδομένα υπερβαίνει σε επίπεδο διακη-

σίας που εξασφαλίζουν αλλά, αντιθέτως, πρέπει να έχει ως στόχο την κατοχύρωση υψηλού επιπέδου προστασίας στην Κοινότητα».

(10) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων, Θεμελίωση - Ερμηνεία - Προοπτικές, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2017, σ. 19 επ..

(11) Βλ. Έγγραφο της Επιτροπής για την Προστασία των Ατόμων Σχετικά με την Επεξεργασία Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα στην Κοινότητα και Ασφάλεια Πληροφοριών. COM (90) 314 final, 13 Σεπτεμβρίου 1990: «Οι διαφορετικές εθνικές προσεγγίσεις και η έλλειψη ενός συστήματος προστασίας σε Κοινοτικό επίπεδο αποτελούν εμπόδιο στην ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς. Εάν τα θεμελιώδη δικαιώματα των υποκειμένων των δεδομένων, ιδιαίτερα το δικαίωμά τους στην ιδιωτική ζωή, δεν εξασφαλίζονται σε Κοινοτικό επίπεδο, η διασυννοριακή ροή δεδομένων μπορεί να εμποδίζεται...». Η νόμιμη βάση της Οδηγίας ήταν το Άρθρο 100Α (πλέον Άρθρο 95) της Συνθήκης. Βλ. επίσης *Paul De Hert Serge Gutwirth*, Η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στη νομολογία του Στρασβούργου και του Λουξεμβούργου: συνταγματοποίηση σε δράση, Μετάφραση-Επιμέλεια Ευάγγελου Παπακωνσταντίνου, ΕφημΔΔ 2010, σ. 57 επ. (61).

(12) Βλ. *Φερνάνδη Παναγοπούλου-Κουντατζή*, Η λίστα Λαγκάρντ και τα όρια της ελευθερίας του τύπου, ΕφημΔΔ 2012, σ. 739 επ. (744 επ.).

ρύξεως την Οδηγία 95/46/EK¹³. Η αιτιολογική έκθεση του σχετικού νόμου υποδηλώνει ότι ο σκοπός του ξεπερνά αυτόν της Οδηγίας, ήτοι την άρση εμποδίων στην κυκλοφορία της πληροφορίας με όριο την ιδιωτική ζωή¹⁴. Ο μαξιμαλισμός της προστασίας προσωπικών δεδομένων που επέλεξε ο Έλληνας νομοθέτης σε σχέση με την Οδηγία 95/46/EK, χωρίς να εκφεύγει του πλαισίου εναρμόνισης των εθνικών δικαίων προς τις διατάξεις της Οδηγίας, στην οποία κατοχυρώνεται το ελάχιστο όριο προστασίας προσωπικών δεδομένων¹⁵, υποδηλώνει τον ενθουσιασμό της περιόδου θεσπίσεως του ν. 2472/1997 για την προστασία προσωπικών δεδομένων. Του ενθουσιασμού, όμως, έπεται η ωρίμανση και μια ώριμη κοινωνία οφείλει να θέτει επί ίσοις όροις τόσο τα προσωπικά δεδομένα όσο και την υπό όρους ελεύθερη ροή τους. Ως απόρροια αυτής της ωριμάνσεως, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα ίσως είναι καιρός να μεταλλαχθεί σε Αρχή Προστασίας Δεδομένων και Προσβάσεως στην Πληροφορία¹⁶, καθώς η πρόσβαση στην πληροφορία και η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα πρέπει να δρουν προεχόντως συμπληρωματικά και δευτερευόντως μόνο αντιθετικά¹⁷. Η σύγχρονη τάση των ευρωπαϊκών νομοθεσιών είναι η θέσπιση ενιαίας διοικητικής αρχής τόσο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων όσο και για την ελευθερία της πληροφόρησής¹⁸. Συνεπώς, δεν πρέπει να δίδεται προβάδισμα μόνο στην προστασία δεδομένων προσωπι-

κού χαρακτήρα, όταν επί τάπητος υπάρχουν άλλα αντικρουόμενα συνταγματικώς προστατευόμενα έννομα αγαθά, όπως η ελευθερία του τύπου. Ούτε, όμως, και η ελευθερία του τύπου δύναται να υπερέχει δίχως άλλο. Η αμερικανική θέση της υπεροχής της ελευθερίας του τύπου δεν μπορεί να μεταφερθεί αναλλοίωτη στην ηπειρωτική έννομη τάξη, όπου δεν τίθεται θέμα εκ των προτέρων υπεροχής ενός αγαθού έναντι κάποιου άλλου. Βασική συνταγματική επιταγή είναι ότι κανένα δικαίωμα δεν υπερέχει εκ των προτέρων κάποιου άλλου, αλλά όλα τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα έχουν την ίδια τυπική ισχύ, δεν υπάρχουν δηλαδή υπερέχοντα και υποδεέστερα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα¹⁹.

Συμπερασματικά, ο Κανονισμός διευκρινίζει το συνταγματικά αυτόνομο της ελλείψεως ιεραρχίας στα ατομικά δικαιώματα υπογραμμίζοντας, ότι σε περίπτωση συγκρούσεως θα λαμβάνει χώρα στάθμιση επί τη βάση της αρχής της αναλογικότητας. Ωστόσο, η πράξη έχει αποδείξει ότι δεν είναι πάντοτε εφικτή η ανεύρεση διανεμητικής δικαιοσύνης, καθώς σε ορισμένες περιπτώσεις το ένα αγαθό υποχωρεί εκ των πραγμάτων χάριν του άλλου, που υπό τις εκάστοτε συνθήκες κρίνεται προτιμότερο²⁰.

III. Προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών

Ένα σημαντικό επίτευγμα του Κανονισμού στο πεδίο των δικαιωμάτων είναι η ενίσχυση της προστασίας των παιδιών στο νέο περιβάλλον τεχνολογικής διακινδυνεύσεως. Η παιδική προστασία στο διαδίκτυο δεν είναι κάτι το καινοφανές. Ακόμα και στις ΗΠΑ, όπου η ελευθερία του λόγου συνιστά ύψιστο συνταγματικό αγαθό στηριζόμενο στην Πρώτη Τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος, το Κογκρέσο έχει ψηφίσει από το 1998 νόμο για την διαδικτυακή προστασία των παιδιών (Child Online Protection Act of 1998 - «COPA») με στόχο τον περιορισμό της προσβάσεως ανηλίκων σε διαδικτυακή πορνογραφία. Η ψήφιση του σχετικού νόμου απηχεί την ανησυχία του νομοθέτη για την επεξεργασία δεδομένων των παι-

(13) Η υπέρβαση αυτή είναι αισθητή στη σκέψη 3 του Προοιμίου της Οδηγίας 95/46/EK «για την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς στην οποία, σύμφωνα με το άρθρο 7Α της Συνθήκης, εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων, απαιτείται όχι μόνο η δυνατότητα κυκλοφορίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα μεταξύ κρατών-μελών αλλά και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου».

(14) Βλ. Βασιλική Ε. Χρήστου, *όπ. ανωτ.* (υποσ. 10), σ. 85.

(15) Βλ. Λίλιαν Μήτρου, *Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1999, σ. 13.

(16) Πρβλ. Πηνελόπη Φουντεδάκη, ΑΠΔΠΧ, Γ/ΕΙΣ/8123/26.11.2007.

(17) Βλ. Σπύρο Βλαχόπουλο, Πρόσβαση στα δημόσια έγγραφα, σε: *Λεωνίδα Κοτσαλή* (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα, Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σ. 111 επ. (124 - 125), *τον ίδιο*, *Διαφάνεια της κρατικής δράσης και προστασία προσωπικών δεδομένων*. Τα όρια μεταξύ αποκάλυψης και απόκρυψης στην εκτελεστική εξουσία, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2007, σ. 74 επ..

(18) Πρβλ. Der Bundesbeauftragte für den Datenschutz und die Informationsfreiheit στη Γερμανία και τον Information Commissioner's Officer στο Ηνωμένο Βασίλειο. Βλ. σχετ. *Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή*, *Η συνταγματικώς κατοχυρωμένη προστασία επί των αδειοδοτικών αποφάσεων της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα* (ΑΠΔΠΧ) προς χορήγηση δεδομένων, *ΔιΔικ* 2017 (υπό έκδοση).

(19) Βλ. *Αθανάσιο Γ. Ράικο*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2ος τόμος, 3η έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 2008, σ. 243 επ., *Πρόδρομο Δ. Δαγτόγλου*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, *Ατομικά Δικαιώματα*, τέταρτη ενημερωμένη έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2012, αρ. περ. 198.

(20) Βλ. *Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή*, *Ψηφιακά δακτυλικά αποτυπώματα και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων*, *ΔιΜΕΕ* 2013, σ. 482 επ. (492).

διών²¹. Η ανησυχία αυτή αποτυπώνεται στη σκέψη 38 του Προοιμίου, στην οποία δικαιολογείται ο λόγος ειδικής προστασίας στα παιδιά, καθώς αυτά μπορεί να έχουν μικρότερη επίγνωση των σχετικών κινδύνων, συνεπειών και εγγυήσεων και των δικαιωμάτων τους σε σχέση με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Αυτή η ειδική προστασία πρέπει να ισχύει ιδίως στη χρήση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με σκοπό την εμπορία ή τη δημιουργία προφίλ προσωπικότητας ή προφίλ χρήστη και τη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα όσον αφορά στα παιδιά κατά τη χρήση υπηρεσιών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί.

Η προστιθέμενη αξία του Κανονισμού στον τομέα της προστασίας της παιδικής ηλικίας συνίσταται στην απαίτηση στο άρθρο 8 της λήψεως ή εγκρίσεως της συγκαταθέσεως από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων παιδιών ηλικίας έως δεκαέξι ετών. Ο Κανονισμός αφήνει το περιθώριο στα κράτη μέλη να προβλέπουν δια νόμου μικρότερη ηλικία, όχι όμως κατώτερη των δεκατριών ετών. Αυτό που αξίζει προσοχής είναι η αναγνώριση της ευθύνης για τη λήψη της συγκαταθέσεως από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα στον υπεύθυνο επεξεργασίας, ο οποίος οφείλει να καταβάλλει εύλογες προσπάθειες για να επαληθεύσει ότι η συγκατάθεση παρέχεται ή εγκρίνεται από το πρόσωπο που έχει τη γονική μέριμνα του παιδιού λαμβάνοντας υπ' όψιν τη διαθέσιμη τεχνολογία. Κατάλληλοι μηχανισμοί ελέγχου θα μπορούσαν να είναι η καταχώριση αριθμού τηλεφώνου ενηλίκου, ταυτότητας, τραπεζικού λογαριασμού, η εγκατάσταση προγραμμάτων γονικού ελέγχου κ.ο.κ.. Εναπόκειται, επίσης, και στη διακριτική ευχέρεια του κοινού νομοθέτη να θεσπίσει παράλληλη ευθύνη σε γονείς, π.χ. για παραμέληση εποπτείας ανηλίκου σε περιπτώσεις που αφήνουν τα παιδιά να πλοηγούνται σε επικίνδυνες ιστοσελίδες. Βασικές κατευθυντήριες γραμμές ως προς τη λήψη συγκαταθέσεως μπορούν να δώσουν οι Κώδικες Δεοντολογίας, κατά το άρθρο 40 παρ. 2 στοιχ. ζ' του Κανονισμού.

Με βασικό μέλημα την προστασία των παιδιών ο Κανονισμός εξαιρεί δικαιολογημένα την απαίτηση συγκαταθέσεως από τους ασκούντες τη γονική μέριμνα στη σκέψη 38 του Προοιμίου ορίζοντας ότι η συγκατάθεση του γονέα ή κηδεμόνα δεν πρέπει να είναι

(21) Βλ. *Federal Trade Commission, Privacy Online: A Report to Congress*, June 1998, διαθέσιμο σε: <<https://www.ftc.gov/sites/default/files/documents/reports/privacy-online-report-congress/priv-23a.pdf>>.

απαραίτητη σε συνάρτηση με υπηρεσίες προλήψεως ή παροχής συμβουλών που προσφέρονται άμεσα σε ένα παιδί. Εάν, π.χ., ένα παιδί θέλει να καταγγείλει μία πράξη κακοποιήσεως, δεν θα απαιτείται δικαιολογημένα η λήψη συγκαταθέσεως από τους γονείς ή κηδεμόνες.

Παράλληλα, στη σκέψη 58 του Προοιμίου και στο άρθρο 12 του Κανονισμού ορίζεται χάριν της προστασίας των παιδιών ότι κάθε ενημέρωση και ανακοίνωση, εάν η επεξεργασία απευθύνεται σε παιδί, πρέπει να διατυπώνεται σε σαφή και απλή γλώσσα την οποία το παιδί μπορεί να κατανοεί εύκολα. Υπό το φως αυτής της επαυξημένης προστασίας των παιδιών κατοχυρώνεται επίσης ένα πιο ενισχυμένο δικαίωμα διαγραφής (λήθης) για τα παιδιά στη σκέψη 65 του Προοιμίου, το οποίο όμως δεν κατοχυρώνεται στο άρθρο 17 του Κανονισμού, αναφορικά με το δικαίωμα στη λήθη²².

Ερώτημα ανακύπτει εάν το δικαίωμα προστασίας δεδομένων είναι σκόπιμο να είναι δύο ταχυτήτων. Ένα «επαυξημένο» για τα παιδιά και ένα «κανονικό» για όλους τους άλλους²³. Παρά την ανάγκη προστασίας της παιδικής ηλικίας κρίνεται ότι η ενισχυμένη προστασία δεν πρέπει να ισχύει μόνο για τα παιδιά, αλλά για όλους. Δεν είναι λίγοι οι ενήλικες διαδικτυακώς «αναλφάβητοι» που με πλήρη άγνοια κινδύνου εισέρχονται στο διαδίκτυο. Χρήσιμη θα ήταν η καθιέρωση της αρχής εν αμφιβολία υπέρ της προστασίας όλων²⁴. Για παράδειγμα, αυτό είναι χρήσιμο στις υπηρεσίες κοινωνικής δικτύωσης²⁵ μέσω της προεπιλογής των ρυθμί-

(22) Αντιστοίχως, επηρεαζόμενη από την τάση για αυξημένη προστασία στα παιδιά η Καλιφόρνια έχει υιοθετήσει το Νόμο για το Δικαίωμα των Παιδιών στη Λήθη (Children's Right to be Forgotten Act), S.B. 568, 2013-14 Sess., Ca. 2013 ή αλλιώς «Eraser Button Bill». Συγκεκριμένα, ο νόμος αυτός επιβάλλει στους παρόχους την υποχρέωσή τους να διαγράψουν δεδομένα που έχουν αναρτήσει τα παιδιά. Βλ. σχετ. *James Steyer, Oops! Button Lets Kids Remove Posts They Regret*, CNN, 26.9.2013, διαθέσιμο σε: <<http://www.cnn.com/2013/09/26/opinion/steyer-california-eraser-button-law/>>. Σε ομοσπονδιακό επίπεδο είχε προταθεί χωρίς όμως να ψηφιστεί από τη Βουλή των Αντιπροσώπων νομοσχέδιο περί μη παρακολούθησης των παιδιών, ο λεγόμενος Do Not Track Kids Act του 2011. Βλ. σχετ. *Natasha Singer, Just Give Me the Right to Be Forgotten*, N.Y. Times, 21.8.2011, BU3, διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/2011/08/21/business/in-personal-data-a-fight-for-the-right-to-be-forgotten.html?_r=0>.

(23) Πρβλ. *Jessica Ronay, Adults post the darndest things: Freedom of speech to our past*, 46 *The University of Toledo Law Review* 2014, σ. 74 επ. (75).

(24) Βλ. *Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Κοινωνικά δίκτυα και προσωπικότητα*, ΔιΜΕΕ 2012, σ. 186 επ. (191).

(25) Στις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης καθιερώνεται αντιθέτως η αρχή ότι οι χρήστες επιθυμούν να μοιράζονται τις αναρτημένες από αυτούς

σεων απορρήτου υπέρ της προστασίας των προσωπικών δεδομένων του χρήστη (privacy by default). Ευάλωτα στο διαδίκτυο είναι πολλά πρόσωπα και όχι μόνο τα παιδιά λόγω της ελλιπούς ενημέρωσης και της ανύπαρκτης ψηφιακής παιδείας²⁶. Ορθώς δε αναφέρεται στη σκέψη 75 του Προοιμίου και στο άρθρο 7 στοιχείο στ' η φράση «ιδίως παιδιά» για τα ευάλωτα πρόσωπα. Σε αυτή την κατεύθυνση επιβάλλεται ως καθήκον στις εποπτικές αρχές να αποδίδεται ειδική προσοχή σε δραστηριότητες που απευθύνονται ειδικά σε παιδιά (άρθρο 57 παρ. 1 στοιχ. β'), χωρίς, όμως, αυτό να σημαίνει τη μη απόδοση ιδιαίτερης προσοχής σε άλλες ευαίσθητες ομάδες.

Πέραν των ανωτέρω προβληματισμών αναφορικά με τη διαφοροποίηση του επιπέδου προστασίας μεταξύ παιδιών και ενηλίκων, το φλέγον πρακτικό ζήτημα που ανακύπτει είναι κατά πόσον είναι εφικτό, επιθυμητό, αλλά και δέον να αφαιρεθεί το δικαίωμα στα παιδιά να συμμετέχουν ελεύθερα στη νέα διαδικτυακή εποχή²⁷. Πολλές φωνές διαμαρτυρίας αμερικανικής κυρίως προελεύσεως έχουν ως αφετηρία την ελευθερία του λόγου. Δεν είναι τυχαίο ότι το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ ακύρωσε την Child Online Protection Act με την αιτιολογία ότι η κυβέρνηση απέτυχε να αποδείξει ότι ο σχετικός νόμος ήταν ο λιγότερο περιοριστικός προκειμένου να αποτρέψει ανηλίκους από την πρόσβαση σε επιβλαβές υλικό στο διαδίκτυο²⁸.

Ο πρώτος φόβος έγκειται στο ότι το μόνο που θα επιτευχθεί είναι η ψευδής δήλωση ηλικίας. Επίσης, υποστηρίζεται από ειδικούς σε ζητήματα ασφάλειας διαδικτύου ότι η απαγόρευση πλοηγώσεως χωρίς τη συγκατάθεση των εχόντων γονική

μέριμνα θα καταστήσει τα παιδιά πιο ευάλωτα και όχι ασφαλέστερα από τους κινδύνους που συνυφαινούνται με το διαδίκτυο, ενώ παράλληλα η ψευδής καταγραφή της ηλικίας των παιδιών θα ωθήσει τα παιδιά σε έλλειψη σεβασμού για τη συμμόρφωση σε κανόνες²⁹. Περαιτέρω, εκφράζεται ο ενδοιασμός ότι ο περιορισμός αυτός θα συρρικώσει δραστικά το δικαίωμα των παιδιών να επικοινωνούν με φίλους, να συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά και κοινωνικά δρώμενα³⁰. Υποστηρίζεται ότι τα παιδιά θα αναγκαστούν με τον τρόπο αυτό να εγκαταλείψουν πλατφόρμες επικοινωνίας που ήδη χρησιμοποιούν³¹. Δεν είναι λίγες ακόμα οι φωνές που θεωρούν ότι οι περιορισμοί αυτοί αντιστρατεύονται το αληθές συμφέρον του τέκνου, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 της Διεθνούς Συμβάσεως για τα Δικαιώματα του Παιδιού και στο άρθρο 24 παρ. 2 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, καθώς δεν λαμβάνονται επαρκώς κατά το μέτρο της ηλικίας και της ωριμότητας τους υπ' όψιν οι θέσεις των παιδιών σε ζητήματα που τους αφορούν³². Βασικό επιχείρημα των απόψεων αυτών είναι ότι τα παιδιά έχουν δικαιώματα ανεξαρτήτως των προτιμήσεων των γονέων τους³³. Τέλος, εκφράζεται η θέση ότι ορισμένες περιπτώσεις που δεν δικαιολογούν τη λήθη για λόγους διατήρησης της ιστορικής αλήθειας και ενημέρωσης του κοινού συναντώνται και στα παιδιά. Στο πλαίσιο αυτό, υποστηρίζεται ότι θα ήταν μεγάλη απώλεια για την ιστορική έρευνα η διαγραφή δεδομένων που αφορούν στη συμπεριφορά του Χίτλερ κατά την περίοδο της παιδικής του ηλικίας³⁴.

πληροφορίες με άλλους χρήστες και, ως εκ τούτου, αν επιθυμούν περαιτέρω να περιορίσουν τον κύκλο των προσώπων που έχει πρόσβαση στο προφίλ τους και γενικότερα στις αναρτήσεις τους, θα πρέπει να το πράξουν από μόνοι τους. Θεσπίζεται, συνεπώς, τεκμήριο ότι ο χρήστης επιθυμεί τη διάδοση των πληροφοριών και όχι την προστασία τους.

(26) Βλ. *Σπύρο Τάσση*, *Τεχνολογία και Ιδιωτικότητα*, σε: *Λεωνίδα Κοτσάλη* (επιμ.), *Προσωπικά Δεδομένα, Ανάλυση - Σχόλια - Εφαρμογή*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2016, σ. 327 επ. (339).

(27) Βλ. *Joseph Savirimuthu*, *EU General Data Protection Regulation Article 8: Has Anyone Consulted the Kids?*, LSE Media Policy Project, διαθέσιμο σε: <<http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2016/03/01/eu-general-data-protection-regulation-article-8-has-anyone-consulted-the-kids/>>.

(28) Βλ. *Ashcroft v. ACLU*, 542 U.S. 656, 673 (2004). Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η προηγούμενη νομολογία του Δικαστηρίου στην απόφαση *In Reno v. ACLU*, 521 U.S. 844, 879 (1997), η οποία έγκρινε αντισυνταγματικό το Νόμο Κοσμιότητας των Επικοινωνιών (Communications Decency Act), ως παραβιάζοντα την Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των ΗΠΑ αναφορικά με την ελευθερία της εκφράσεως.

(29) Βλ. *John Carr*, *Desiderata*, διαθέσιμο σε: <<https://johnc1912.wordpress.com/2015/12/16/the-relevant-text-and-age-verification-puts-in-an-appearance/>>.

(30) Βλ. *Sonia Livingstone*, *No more social networking for young teens?*, LSE Media Policy Project, διαθέσιμο σε: <<http://blogs.lse.ac.uk/mediapolicyproject/2015/12/18/no-more-social-networking-for-young-teens/>>.

(31) Βλ. *Sam Pfeifle*, *Will GDPR Move Age of Consent to 16?*, Privacy Tracker, 11.12.2015, διαθέσιμο σε: <<https://iapp.org/news/a/will-gdpr-move-age-of-consent-to-i-6/>>, *Liam Tung*, *Ban Teens from Snapchat, Facebook, Google? That's Europe's New Ruling*, ZDNet, 16.12.2015, διαθέσιμο σε: <<http://www.zdnet.com/article/ban-teens-from-snapchat-facebook-google-thats-europes-new-ruling/>>.

(32) Βλ. *Sonia Livingstone*, *οπ. ανωτ. (υποσ. 30)*.

(33) Βλ. *Sonia Livingstone*, *οπ. ανωτ. (υποσ. 30)*, *Danah Boyd*, *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*, Yale University Press 2014, σ. 29 - 53, *Kaveri Subrahmanyam/David Smahel*, *Digital Youth: The Role of Media in Development*, Springer 2012, σ. 69 - 72.

(34) Βλ. *Peter Blume*, *The Data Subject*, *European Data Protection Law Review* 2015, σ. 258 επ. (262).

Στα επιχειρήματα αυτά αντιτάσσεται ότι το αληθές συμφέρον του τέκνου είναι να ανατρέφεται και να επιβλέπεται από τους κηδεμόνες του, οι οποίοι θέτουν τα όρια στην πρόσβαση του παιδιού σε διαδικτυακές υπηρεσίες. Δεδομένου ότι ο γονικός έλεγχος του παιδιού στον υπολογιστή δεν είναι εφικτός από όλους και ότι δεν είναι πάντοτε ρεαλιστικό το παιδί να πλοηγείται στο διαδίκτυο σε έναν κοινό οικογενειακό χώρο, όπου οι γονείς ιδίως όμασι θα ελέγχουν ανά πάσα στιγμή τις ιστοσελίδες που επισκέπτεται το παιδί, καθώς ο υπολογιστής είναι πλέον εργαλείο μαθήσεως, καθίσταται η ανάγκη ελέγχου εκ μέρους των γονέων των υπηρεσιών, στις οποίες εγγράφονται τα παιδιά. Ωστόσο, η εξακρίβωση των στοιχείων έχει ένα τίμημα: Εάν για την εγγραφή σε μία υπηρεσία απαιτείται η καταγραφή του τηλεφώνου ή ακόμα και ενός τραπεζικού λογαριασμού, προκειμένου να αποδειχθεί η απαιτούμενη ηλικία του ενήλικου κηδεμόνα που συγκατατίθεται στην εγγραφή του παιδιού σε μια υπηρεσία, παραγκωνίζεται η βασική αρχή του Κανονισμού σχετικά με την ελαχιστοποίηση των δεδομένων (άρθρο 5 παρ. 1 Κ). Και εδώ είναι που πρέπει να λάβει χώρα στάθμιση ανάμεσα στα συνταγματικώς κατοχυρωμένα αγαθά αφενός της παιδικής ηλικίας (άρθρο 21 παρ. 1 Σ) και ειδικότερα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των παιδιών (άρθρο 9Α Σ σε συνδυασμό με το άρθρο 21 παρ. 1 Σ) και αφετέρου της προστασίας των προσωπικών δεδομένων των κηδεμόνων (άρθρο 9Α Σ) που θα αναγκασθούν να καταχωρίσουν πληθώρα προσωπικών δεδομένων, προκειμένου να αποδείξουν την ενηλικότητά τους. Κρίνεται ότι η αρχή της αναλογικότητας θα μπορούσε να επιτευχθεί με ηπιότερα μέσα, μέσω π.χ. της ψηφιακής υπογραφής. Εν προκειμένω, αυτό που έχει σημασία είναι να μην έχουν πρόσβαση οι διαδικτυακές υπηρεσίες σε όλες τις πληροφορίες που απαιτούνται για την έκδοση ψηφιακής υπογραφής. Η ανάγκη καταγραφής των στοιχείων όλων όσοι εγγράφονται σε ιστοσελίδες έχει επίσης ως παρεπόμενη συνέπεια ότι καταργείται εν τοις πράγμασι η ανώνυμη πλοήγηση με όλες τις συνέπειες που αυτή επιφέρει τόσο θετικές (προάσπιση της ελευθερίας εκφράσεως) όσο και αρνητικές (κλοπή ταυτότητας, ηλεκτρονικό έγκλημα κ.ο.κ.)³⁵.

(35) Βλ. σχετικό προβληματισμό από Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Περί της ελευθερίας των ιστολογίων (blogs), Οι νέες τεχνολογίες ως εθνική, ευρωπαϊκή και διεθνής πρόκληση στην ελευθερία διαδόσεως των

Οι ανωτέρω εκτεθείσες σκέψεις οδηγούν στο επόμενο ερώτημα εάν πρέπει να επιτρέπεται η συμμετοχή των παιδιών με συγκατάθεση των γονέων τους σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όταν αυτή είναι επικίνδυνη για το παιδί. Κρίνεται ότι η προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών δεν πρέπει να τίθεται υπό την αίρεση της συμφωνίας των γονέων. Αν για παράδειγμα, έρευνες έχουν καταδείξει ότι η καταγραφή του στίγματος των παιδιών, η συμπεριφορική διαφήμιση, η κατάρτιση προφίλ εμποδίζουν την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών, οι πρακτικές αυτές δεν θα πρέπει να επιτρέπονται μετά από έγκριση των γονέων, οι οποίοι πολλές φορές δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν τον αντίκτυπο της τεχνολογικής διακινδυνεύσεως στα παιδιά.³⁶ Για όλους αυτούς τους λόγους, ασφαλέστερη θα ήταν μια σφαιρική προστασία στο διαδίκτυο ανεξαρτήτως ηλικίας.

IV. Δικαίωμα διαγραφής (λήθη)³⁷

Ο Κανονισμός θετικοποιεί στο άρθρο 17 ένα προϋπάρχον δικαίωμα διαγραφής, το λεγόμενο δικαίωμα στη λήθη³⁸. Το δικαίωμα αυτό συνιστά απόρροια της γενικότερης ελευθερίας αναπτύξεως της προσωπικότητας του ατόμου. Πρόκειται για το δικαίωμα του ατόμου να μπορεί να σβήσει από το διαδίκτυο πληροφορίες που αφενός δεν επιθυμεί και αφετέρου δεν είναι χρήσιμες για την πληροφόρηση του κοινού. Στην ουσία είναι ένα δικαίωμα διαμορφώσεως της ψηφιακής παρουσιάσεως, που δημιουργείται από την αναδίφηση σε σχετικές μηχανές αναζήτησεως³⁹. Συνάγεται κατά κύριο λόγο από τη γενικότερη προστασία της ελεύθερης αναπτύξεως της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ. 1 Σ) σε συνδυασμό με την κατοχύρωση της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Σ), αλλά

ιδεών. Πρόλογος: Νίκος Δήμου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2010, σ. 27 επ..

(36) Βλ. Kathryn C. Montgomery/Jeff Cheste, Data Protection for Youth in the Digital Age. Developing a Rights-based Global Framework, European Data Protection Law Review 2015, σ. 277 επ. (291).

(37) Βλ. αναλυτ. Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη (περί λήθης της λήθης), ΕφημΔΔ 2016, σ. 714 επ..

(38) Βλ. Φερενίκη Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, ΕφημΔΔ 2012, σ. 264 επ.. Για το δικαίωμα στη λήθη, βλ. επίσης Ιωάννη Ιγγλέζακη, Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2014.

(39) Βλ. Herke Kranenborg, Google and the Right to be Forgotten, European Data Protection Law Review 2015, σ. 70 επ. (74).

και από το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 9 Σ), της προστασίας των προσωπικών δεδομένων και πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου (άρθρο 9Α Σ), νοούμενο ως δικαίωμα κάθε προσώπου να μη γίνεται εκ νέου αντικείμενο δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος για οδυνηρές ή δυσάρεστες υποθέσεις ενός κομματιού του πρότερου βίου του⁴⁰. Το δικαίωμα στη λήθη συνιστά με τον τρόπο αυτό μια εκλεπτυσμένη μορφή του δικαιώματος στη δημόσια παρουσίαση του εαυτού μου (Recht auf Selbstdarstellung), όπως επιθυμώ⁴¹, κατά τρόπο που συνδέεται με την ειλικρινή κατανόηση του εαυτού μου αναστοχασμένου και κατά τρόπο που αρμόζει στο ακροατήριό μου⁴². Το δικαίωμα αυτό διασφαλίζει μια σημαντική παράμετρο αυτονομίας, η οποία έγκειται ουσιαστικά στην έλλογη προστασία του ατόμου από την ακούσια έκθεσή του σε έναν χώρο χωρίς τοπικά και χρονικά όρια⁴³. Περαιτέρω, εξασφαλίζεται η μη εργαλειοποίηση του ατόμου, τούτ' έστιν η προσβολή της ανθρωπίνης αξίας, καθώς η απεριόριστη υποβολή των πληροφοριών του ατόμου σε διαδικασία έρευνας από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς ελλοχεύει τον κίνδυνο της μετατροπής του ατόμου από υποκείμενο των δεδομένων σε αντικείμενο ή εργαλείο για την εξυπηρέτηση άλλων σκοπών⁴⁴. Υπό αυτή την έννοια, έντονη είναι η ανησυχία ότι η απεριόριστη χρήση μηχανών αναζήτησης δύναται να εντοπίσει μοτίβα συμπεριφοράς για εγκληματοπροληπτικούς ή εμπορικούς σκοπούς⁴⁵. Τα δεδομένα χρηστών κοινωνικής δικτύωσης πωλούνται σε εταιρείες διαχείρισης δεδομένων, οι οποίες τα αξιοποιούν παντοιοτρόπως⁴⁶. Περαιτέρω, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, στις οποίες τα προσωπικά δεδομένα λειτουργούν ως συναλλακτικό αγαθό, υπό την έννοια ότι ανταλλάσσουμε τα

δεδομένα μας, προκειμένου να έχουμε κάποιο όφελος, όπως καλύτερη τιμή σε ένα προϊόν⁴⁷. Η διατήρηση μεγάλου αριθμού δεδομένων στο διαδίκτυο είτε γίνεται εκουσίως είτε ακουσίως και η αναδίφησή τους μέσα από μηχανές αναζήτησης προκαλεί έντονο προβληματισμό. Μόνη η συγκατάθεση του χρήστη του διαδικτύου δεν είναι πάντοτε επαρκής, καθώς οι χρήστες δεν γνωρίζουν πάντοτε τις προεκτάσεις της επεξεργασίας των δεδομένων τους⁴⁸.

Ενώ το δικαίωμα του ατόμου να μπορεί να διαγράφει ορισμένες πτυχές του εαυτού του καλωσορίστηκε αρχικά με πανηγυρικό τρόπο ως ένα δικαίωμα στη λήθη, παρατηρείται ότι ο νομοθέτης κατανοώντας το ανέφικτο της ψηφιακής λήθης κατέληξε στον όρο «δικαίωμα στη διαγραφή», ο οποίος παραπέμπει σε κάτι πιο ρεαλιστικό και τεχνικά πιο εφικτό. Ως εκ τούτου, διαφαίνεται η τάση λήθης του όρου λήθη. Περαιτέρω, η νομολογία των δικαστηρίων και η διοικητική πρακτική ανεξαρτήτων αρχών οριοθέτησαν το δικαίωμα διαγραφής σε ένα δικαίωμα αφαιρέσεως από τη λίστα αναζήτησης (delisting)⁴⁹ ή μεμονωμένα αφαιρέσεως από τα τηρούμενα αρχεία (de-indexing)⁵⁰, χωρίς, ωστόσο, να αναγνωρίζουν ένα απόλυτο δικαίωμα διαγραφής⁵¹. Το όριο του δικαιώ-

(40) Βλ. *Χαράλαμπος Ανθόπουλος*, Ελευθερία της πολιτικής συζήτησης και προστασία της τιμής των πολιτικών προσώπων. Οι αποφάσεις 467/10.10.2006 και 51/30.1.2007 του ΕΣΡ υπό το φως της νομολογίας του ΕΔΔΑ, ΕφημΔΔ 2009, σ. 234 (245 επ.).

(41) Βλ. *Γιώργο Καραβοκίρη*, Ερμηνεία άρθρου 5 παρ. 1 Σ (Προσωπική αυτονομία), σε: *Φίλιππο Σπυρόπουλο/Ξενοφώντα Κοντιάδη/Χαράλαμφο Ανθόπουλο/Γιώργο Γεραπετρίτη* (επιμ.), *Σύνταγμα*, Ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2017, σ. 82 επ. (87).

(42) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 26.

(43) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 20.

(44) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 23.

(45) Βλ. *Σπύρο Τάσση*, *Ό,τι πεις θα χρησιμοποιηθεί εναντίον σου; Η χρήση ψηφιακών δικτύων κοινωνικής δικτύωσης και ιστολογίων*, σε: *facebook, blogs και δικαιώματα, δίκαιο και κοινωνία στον 21ο αιώνα*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2013, σ. 71 επ. (90).

(46) Βλ. *Σπύρο Τάσση*, όπ. ανωτ. (υποσ. 45), σ. 90.

(47) Βλ. *Σπύρο Τάσση*, όπ. ανωτ. (υποσ. 26), σ. 336 επ..

(48) Αντιθ. *Herke Kranenborg*, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 187, σύμφωνα με τον οποίο η συγκατάθεση προσφέρει στα υποκείμενα των δεδομένων τη δυνατότητα να διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά τη λήψη αποφάσεων.

(49) Βλ. ΔΕΕ, Απόφαση Google Spain SL, Google Inc. κατά Agencia Española de Protección de Datos, Mario Costeja González, 14.5.2014 στην υπόθεση C-131/12, έγγραφο εργασίας του WP225, 26.11.2014, διαθέσιμο σε: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp225_en.pdf>, ΑΠΔΠΧ, Αποφάσεις 82, 83, 84/2016 και Πρακτικό της Συνεδριάσεως της Ολομέλειας της 28.6.2016.

(50) Βλ. *Kieron O' Hara and Nigel Shadbolt*, The Right to be Forgotten: Its Potential Role in a Coherent Privacy Regime, *European Data Protection Law Review* 2015, σ. 178 επ. (178).

(51) Για παράδειγμα πρόσφατη απόφαση του Ανωτάτου Ιαπωνικού Δικαστηρίου (βλ. <<https://www.theguardian.com/world/2017/feb/02/right-to-be-forgotten-online-suffers-setback-after-japan-court-ruling>>) τάχθηκε κατά του δικαιώματος στη λήθη για την περίπτωση παιδόφιλου. Η αιτιολογία της αποφάσεως ήταν ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση υπερισχύει το δικαίωμα γνώσεως του κοινού έναντι της ιδιωτικότητας του παιδόφιλου δεδομένης της φύσεως του εγκλήματος. Επίσης, πολύ πρόσφατη απόφαση του ΔΕΕ (Camera di Commercio, Industria, Artigianato e Agricoltura di Lecce v. Salvatore Manni στην υπόθεση C-398/15, 9.3.2017) έκρινε ότι δεν υφίσταται κανένα δικαίωμα στη λήθη για τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που περιέχονται στο μητρώο εταιρειών. Το Δικαστήριο αιτιολογεί την απόφαση του στο γεγονός ότι η δημοσιότητα των μητρώων των εταιριών αποσκοπεί στην ασφάλεια δικαίου στις σχέσεις μεταξύ των εταιριών και των τρίτων, καθώς και στην προστασία

ματος αυτού αναζητείται στην ελευθερία του πληροφωρείν και πληροφωρείσθαι και εν γένει στην ελευθερία εκφράσεως (άρθρο 14 Σ) υπό την έννοια ότι η διαγραφή δεν πρέπει να λαμβάνει χώρα για γεγονότα που προκαλούν το εύλογο ενδιαφέρον ενημερώσεως του κοινού και συμβάλλουν στη διατήρηση της ιστορικής αλήθειας.

Το μέχρι τούδε διαμορφωμένο δικαίωμα συνίσταται στην απαλοιφή αποτελεσμάτων από τις μηχανές αναζήτησεως. Μεμονωμένα επίσης έχει αναγνωρισθεί δικαίωμα διαγραφής για διαδικτυακά αρχεία εφημερίδων⁵². Καθοριστικής σημασίας είναι ο ρόλος των φορέων εκμεταλλεύσεως μηχανών αναζήτησεως, που με την ιδιότητα πλέον του υπευθύνου επεξεργασίας⁵³ θα αξιολογούν το πρώτον τα αιτήματα διαγραφής υποκειμένων δεδομένων. Προβληματισμό προκαλεί το γεγονός ότι η σχετική αρχική αξιολόγηση λαμβάνει χώρα από πρόσωπα στερούμενα της κατάλληλης εξειδίκευσεως. Παράπονα εκφράζονται επίσης για έλλειψη διαφάνειας κατά τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων⁵⁴. Ο μεγαλύτερος ενδοιασμός έγκειται σε μια τάση «ιδιωτικοποίησης της απονομής δικαιοσύνης», υπό την έννοια ότι οι φορείς εκμεταλλεύσεως μηχανισμών αναζήτησεως καθίστανται δικαστές που αποφαινόμενοι σχετικά με ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες⁵⁵. Η σχετική ανησυχία υπερκεράζεται πάντως από το γεγονός ότι η τελική κρίση των φορέων εκμεταλλεύσεως υπό-

---

ιδίως των συμφερόντων των τρίτων σε σχέση με τις μετοχικές εταιρίες και τις εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, δεδομένου ότι αυτές παρέχουν ως εγγύηση έναντι των τρίτων μόνον την εταιρική τους παρουσία. Εντούτοις, το Δικαστήριο δεν αποκλείει ότι, σε ειδικές περιπτώσεις, όταν έχει παρέλθει ένα αρκούντως μακρύ χρονικό διάστημα από τη λύση της εταιρίας, επιτακτικοί και θεμιτοί λόγοι συνδεόμενοι με τη συγκεκριμένη περίπτωση του ενδιαφερομένου μπορούν να δικαιολογούν, όλως εξαιρετικώς, τον περιορισμό της προσβάσεως εκ μέρους τρίτων που δικαιολογούν ειδικό συμφέρον να λάβουν γνώση των δεδομένων αυτών.

(52) Βλ. Tribunal Supremo, No 345/2015, 13.10.2015 (Ανώτατο Δικαστήριο Ισπανίας). Βλ. ανάλυση της αποφάσεως από Sebastian Schweda, Right to Be Forgotten, Also Applies to Online News Archive, Supreme Court Rules, European Data Protection Law Review 2015, σ. 301 επ. και Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg (Εφετείο του Αμβούργου), 7U 29/12, 7.7.2015, διαθέσιμο σε: <<https://openjur.de/u/838786.html>>. Βλ. ανάλυση της αποφάσεως από Sebastian Schweda, Hamburg Court of Appeal Obliges Pres Archive Operator to Prevent Name Search in Archived Articles, European Data Protection Law Review 2015, σ. 299 επ..

(53) Βλ. Herke Kranenborg, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 75 - 76.

(54) Βλ. Stefan Kulk/Frederik Zuiderveen Borgesius, Freedom of Expression and „Right to Be Forgotten“ Cases in the Netherlands After Google Spain, European Data Protection Law Review 2015, σ. 113 επ. (123 - 124).

(55) Βλ. Eldar Haber, Privatization of the Judiciary, 40 Seattle University Law Review 2016, σ. 115 επ (129 επ.).

κειται σε έλεγχο από την εποπτική αρχή. Τέλος, ερώτημα προκαλεί το γεγονός ότι η ενημέρωση των τρίτων πρέπει να λάβει χώρα μέσω του υπευθύνου προστασίας δεδομένων, καθώς δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες ο υπεύθυνος επεξεργασίας έχει λάβει όλα τα μέτρα για την ενημέρωση τρίτων, αλλά δεν γνωρίζει όλα τα διαθέσιμα αντίγραφα ή τις αναπαραγωγές αυτών⁵⁶. Σε αυτήν την περίπτωση κρίνεται ότι κατ' εφαρμογήν της κοινής στο ενωσιακό και εθνικό δίκαιο συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, η ενημέρωση δύναται να παραλείπεται, εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση αποδεδειγμένα η ενημέρωση που οφείλει ο υπεύθυνος επεξεργασίας είναι αδύνατη ή απαιτεί δυσανάλογες προσπάθειες⁵⁷.

Επισημαίνεται ότι βάσει της μέχρι τούδε νομολογίας των δικαστηρίων και διοικητικής πρακτικής ανεξαρτήτων αρχών δεν επιβάλλονται περιορισμοί στους σχετικούς ιστοτόπους που εμπεριείχαν τη σχετική πληροφόρηση, αλλά μόνον στις εταιρείες μηχανών αναζήτησεως, οι οποίες επέτρεπαν τη διασύνδεση και τον εντοπισμό της σχετικής πληροφορίας. Υπό αυτήν την έννοια, γίνεται λόγος για «μια περιορισμένη αναγνώριση του δικαιώματος στην ψηφιακή λήθη»⁵⁸, καθώς εάν λάβει χώρα αναζήτηση με διαφορετική λέξη-κλειδί, π.χ. την ημερομηνία εκδόσεως μιας εφημερίδας, το υποκείμενο των δεδομένων θα εξακολουθεί να εμφανίζεται. Αυτή η μεγάλη ανασυνθετική δύναμη μηχανισμών αναζήτησεως γέρνει την πλάστιγγα υπέρ του δικαιώματος στην παράλειψη ενημερώσεως για πληροφορίες που σχετίζονται με το απώτερο παρελθόν και το υποκείμενό τους δεν επιθυμεί να διαδίδονται με ασυναγώνιστη ευκολία⁵⁹. Σημειώνεται πάντως ότι το κείμενο του Κανονισμού⁶⁰, αλλά και το συνταγματικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα

---

(56) Βλ. Σπύρο Τάσση, όπ. ανωτ. (υποσ. 26), σ. 350 επ..

(57) Πρβλ. ΑΠΔΠΧ, Γ/ΕΞ/7076-1/05.11.2012.

(58) Βλ. Ιωάννη Δ. Ιγγλεξάκη, Η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση Google Spain (c-131/12): Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο, Pro Justitia 2015, διαθέσιμο σε: <<http://epublications.web.auth.gr/sites/default/files/%CE%97%20%CE%B1%CF%80%CF%8C%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%94%CE%95%CE%95%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7%20Google%20Spain.pdf>>.

(59) Βλ. Σπύρο Τάσση, ΔΕΕ - δύο θεμελιώδεις αποφάσεις για τα προσωπικά μας δεδομένα και τα ηλεκτρονικά δίκτυα: Απόφαση C-131/12 (Google) και συνεκδικαζόμενες C-293/12 και C-594/12 (νομιμότητα υποχρεωτικής διατήρησης τηλεπικοινωνιακών δεδομένων), ΔιΜΕΕ 2014, σ. 359 επ. (361).

(60) Βλ. Herke Kranenborg, όπ. ανωτ. (υποσ. 39), σ. 79.

στη λήθη δεν περιορίζεται μόνο στην υποχρέωση των παρόχων μηχανών αναζήτησεως να αφαιρούν συνδέσμους που αφορούν σε προσωπικά δεδομένα τρίτων προσώπων που δεν επιθυμούν τη δημοσιοποίησή τους, αλλά επεκτείνεται και στο δικαίωμα των ατόμων να μπορούν να αφαιρούν προσωπικά τους δεδομένα ιδίως εκείνων που έχουν δημοσιευθεί σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, εκτός εάν υπάρχει επιτακτικός λόγος για τη διατήρησή τους⁶¹. Πρόκειται για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των συνεπειών του διαδικτύου που «δεν ξεχνά ποτέ», εξασφαλίζοντας την προσωπική αυτονομία του ατόμου και την προστασία της ιδιωτικής ζωής⁶². Ως εκ τούτου, η διαγραφή αποτελεσμάτων από τις μηχανές αναζήτησεως συνιστά συνέπεια σταθμίσεως μεταξύ του δικαιώματος στη λήθη και της ελευθερίας της πληροφόρησης, δεν σημαίνει όμως ότι, σε κάθε περίπτωση, η ορθή στάθμιση πρέπει να περιορίζεται μόνο στις μηχανές αναζήτησεως.

Ερώτημα ανακύπτει εάν η αίτηση κάποιου από μία μηχανή αναζήτησεως για διαγραφή κάποιου συνδέσμου μπορεί να οδηγήσει στη διαγραφή όλων των συνδέσμων παγκοσμίως και όχι μόνο εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου. Ο βασικός αντιλογος σε ένα αίτημα καθολικής διαγραφής είναι ότι δεν μπορεί το δίκαιο ενός κράτους να επηρεάσει το δίκαιο κάποιου άλλου. Εάν, για παράδειγμα, η Γαλλία έχει υιοθετήσει ένα καθολικό δικαίωμα διαγραφής, αυτό δεν μπορεί να επεκταθεί πέραν των γεωγραφικών ορίων της Γαλλίας, καθώς κάτι τέτοιο θα παραβίαζε την ελευθερία εκφράσεως⁶³. Τον περιορισμό της διαγραφής υποστηρίζει μεταξύ άλλων η Διεθνής Ομοσπονδία Ενώσεων Βιβλιοθηκών με την αιτιολογία ότι η καθολική διαγραφή περιορίζει τη δυνατότητα προσβάσεως στην πληροφορία⁶⁴. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή Ρεπόρτερς για την ελευθερία του τύπου⁶⁵ έκρινε ότι οι γαλλικές αρχές δεν έχουν το δικαίωμα να επιβάλουν τα συμφέροντά τους σε χρήστες του δια-

δικτύου άλλων χωρών. Η σχετική Επιτροπή παρενέβη υπέρ της Google ενώπιον του Ανωτάτου Γαλλικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου⁶⁶. Στην ίδια κατεύθυνση, κινήθηκε και το Ίδρυμα Wikimedia, το οποίο επίσης παρενέβη ενώπιον του Ακυρωτικού Δικαστηρίου κατά της γαλλικής αρχής υποστηρίζοντας την ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση⁶⁷. Τέλος, η Επιτροπή του Άρθρου 19 (της Διεθνούς Διακηρύξεως για τα Δικαιώματα του Ατόμου) που υπερασπίζεται το δικαίωμα στην ελευθερία του λόγου παρενέβη υπέρ της Google στο Δικαστήριο.

Υπό το φως της επεμβάσεως στην ελεύθερη διάδοση της πληροφορίας και εν γένει της δημιουργίας ενός καθεστώτος ανελευθερίας στο διαδίκτυο, εκφράζεται ο φόβος ότι το νέο δικαίωμα στη λήθη θα καταστήσει το διαδίκτυο σαν ένα «ελβετικό τυρί με τρύπες»⁶⁸. Η ανησυχία έγκειται στο γεγονός ότι το διαδίκτυο θα πάψει να αποτελεί χώρο ελευθερίας, αλλά κάποιος θα ελέγχει το περιεχόμενό του. Ο αντίλογος στην ανωτέρω ανησυχία συνοψίζεται στο γεγονός ότι δεν σβήνεται το περιεχόμενο της ιστοσελίδας, αλλά το αποτέλεσμα της αναζήτησεως. Άρα, δεν υπάρχει ένα είδος λογοκρισίας, αλλά αποφυγή διασυνδέσεως πληροφοριών με ένα συγκεκριμένο άτομο. Αποφεύγεται ο κίνδυνος να δημιουργηθεί μία βάση δεδομένων από τα συντρίμια του κάθε ατόμου που θα οδηγούν και στην καταστροφή της ζωής του⁶⁹. Είναι γεγονός ότι η απόκρυψη του αποτελέσματος από έναν μόνο συγκεκριμένο τόπο δεν παρέχει επαρκή προστασία. Εξάλλου, το επιχείρημα ότι το δίκαιο ενός κράτους δεν μπορεί να επιβληθεί σε ένα άλλο δεν είναι πειστικό⁷⁰. Για ποιον λόγο πρέπει να απαιτείται βάσει του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας η απομάκρυνση υλικού από το παγκόσμιο αρχείο της Google και να μην είναι εφικτή η απομά-

(61) Βλ. *Ιωάννη Ιγγλεζάκη*, Το δικαίωμα στη λήθη: Ένα νέο ψηφιακό δικαίωμα για τον κυβερνοχώρο, διαθέσιμο σε:

<<https://www.lawspot.gr/nomika-blogs/iglezakis12383/dikaioma-sti-lithi-ena-neo-psifiako-dikaioma-gia-ton-kyvernohoro>>.

(62) Βλ. *Ιωάννη Ιγγλεζάκη*, *όπ. ανωτ.* (υποσ. 61).

(63) Βλ. ενδεικτ. *Peter Fleischer*, Reflecting on the right to be forgotten, Google in Europe, 9.12.2016, διαθέσιμο σε: <<https://blog.google/topics/google-europe/reflecting-right-be-forgotten/>>.

(64) Βλ. διαθέσιμο σε: <<http://www.ifla.org/node/10950>>.

(65) Βλ. <<https://www.rcfp.org/browse-media-law-resources/briefs-comments/google-v-cnil>>.

(66) Βλ. την παρέμβαση σε: <<https://www.rcfp.org/sites/default/files/20161104-Google-v-CNIL.pdf>>.

(67) Βλ. <<https://blog.wikimedia.org/2016/10/19/petition-right-to-be-forgotten/>>.

(68) Βλ. *Julia Powels*, Right to be forgotten: Swiss cheese internet, or database of ruin? The Guardian, 1.8.2015, διαθέσιμο σε: <<https://www.theguardian.com/technology/2015/aug/01/right-to-be-forgotten-google-swiss-cheese-internet-database-of-ruin>>.

(69) Βλ. την επιτυχημένη φράση «A Database of Ruin» του *Paul Ohm*, Broken Promises of Privacy: Responding to the Surprising Failure of Anonymization, 57 University of California Law Review 2010, σ. 1701 επ. (1748) και *τον ίδιον*, Don't Build a Database of Ruin, Harvard Business Review, 23.8.2012, διαθέσιμο σε: <<https://hbr.org/2012/08/dont-build-a-database-of-ruin>>.

(70) Βλ. *Julia Powels*, *όπ. ανωτ.* (υποσ. 68).

κρυνση πληροφοριών που δεν είναι χρήσιμες για την ενημέρωση του κοινού⁷¹; Υπάρχει κάποιος λόγος που η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας υπερέχει της προστασίας της ιδιωτικής σφαίρας⁷²; Εκτός από την απομάκρυνση υλικού λόγω παραβίασεως της πνευματικής ιδιοκτησίας, το Εφετείο του Καναδά⁷³ επέβαλε στην Google την απομάκρυνση παγκοσμίως τριακοσίων σαράντα πέντε υπερσυνδέσμων που παραβιάζουν τα δικαιώματα των δικαιούχων εμπορικών σημάτων. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο του Καναδά έθεσε επί τάπητος τον πυρήνα της προβληματικής: Όταν υπάρχει μια ρεαλιστική πιθανότητα ότι μια διαταγή διαγραφής περιεχομένου σε άλλη χώρα δύναται να προσβάλλει τις βασικές αξίες του άλλου κράτους, η διαταγή δεν θα πρέπει να επιβάλλεται. Το ερώτημα συνεπώς που πρέπει να απαντηθεί σε περιπτώσεις διαγραφής είναι εάν το δικαίωμα ιδιοκτησίας (και συναφώς πνευματικής ιδιοκτησίας και προστασίας εμπορικού σήματος) έχει τόσο διευρυμένο σκοπό, ώστε να απαιτεί παγκόσμια προστασία⁷⁴. Εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση το δικαίωμα μπορεί να ικανοποιηθεί σε τοπικό επίπεδο, είναι λογικό να μην απαιτείται η παγκόσμια διαγραφή. Στις περισσότερες, όμως, των περιπτώσεων, η τοπική διαγραφή δεν φαίνεται να είναι ικανοποιητική για το υποκείμενο των δεδομένων.

V. Δικαίωμα φορητότητας των δεδομένων

Ένα ακόμα δικαίωμα το οποίο παρέχεται στους πολίτες είναι το δικαίωμα στη φορητότητα των δεδομένων από έναν πάροχο υπηρεσίας σε έναν άλλο (σκέψη 68 Προοιμίου και άρθρο 20 του Κανονισμού). Το σχετικό δικαίωμα συνίσταται στη δυνατότητα του υποκειμένου των δεδομένων, να λαμβάνει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και που έχει παράσχει σε υπεύθυνο επεξεργασίας, σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα διαλειτουργικό μορφότυπο, και να

τα διαβιβάζει σε άλλον υπεύθυνο επεξεργασίας, όταν η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα διενεργείται με αυτοματοποιημένα μέσα. Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας των δεδομένων θα πρέπει να ενθαρρύνονται να αναπτύσσουν διαλειτουργικούς μορφότυπους που επιτρέπουν τη φορητότητα των δεδομένων. Το εν λόγω δικαίωμα θα πρέπει να εφαρμόζεται σε περίπτωση που το υποκείμενο των δεδομένων παρέσχε τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα με τη συγκατάθεσή του ή εάν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση συμβάσεως και δεν θα πρέπει να εφαρμόζεται όταν η επεξεργασία βασίζεται σε άλλη νομική βάση πλην συγκαταθέσεως ή συμβάσεως. Από τη φύση του το δικαίωμα αυτό δεν προορίζεται να ασκείται κατά υπευθύνων επεξεργασίας που επεξεργάζονται δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα κατά την άσκηση των δημόσιων καθηκόντων τους. Δεν είναι συνεπώς εφαρμοστέο, όταν η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι αναγκαία για τη συμμόρφωση με νομική υποχρέωση στην οποία υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας. Το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να διαβιβάζει ή να λαμβάνει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν δεν θα πρέπει να δημιουργεί υποχρέωση των υπευθύνων επεξεργασίας να υιοθετούν ή να διατηρούν συστήματα επεξεργασίας που είναι συμβατά από τεχνική άποψη. Όταν, σε συγκεκριμένο σύνολο δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, θίγονται περισσότερα του ενός υποκείμενα των δεδομένων, το δικαίωμα λήψεως των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν θα πρέπει να θίγει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες άλλων υποκειμένων των δεδομένων, σύμφωνα με τον παρόντα Κανονισμό. Επιπλέον, το δικαίωμα αυτό δεν θα πρέπει να θίγει το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να ζητήσει τη διαγραφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ούτε τους περιορισμούς του εν λόγω δικαιώματος, όπως προβλέπονται στον παρόντα Κανονισμό. Ειδικότερα δεν θα πρέπει να συνεπάγεται διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αφορούν στο υποκείμενο των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και τα οποία έχουν παρασχεθεί από αυτό για την εκτέλεση συμβάσεως, στον βαθμό και εφόσον τα δεδομένα αυτά είναι αναγκαία για την εκτέλεση της εν λόγω συμβάσεως. Όταν είναι τεχνικά εφικτό, το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέ-

(71) Βλ. τα αιτήματα που λαμβάνει η Google για την κατάργηση περιεχομένου που μπορεί να παραβιάζει πνευματικά δικαιώματα. Αυτή η αναφορά παρέχει δεδομένα για αιτήματα καταργήσεως αποτελεσμάτων αναζήτησεως που συνδέονται με περιοχόμενο αυτού του τύπου. <<https://www.google.com/transparencyreport/removals/copyright/>>.

(72) Βλ. *Julia Powels*, όπ. ανωτ. (υποσ. 68).

(73) Βλ. *The Court of Appeal for British Columbia Canada, Απόφαση Equustek Solutions Inc. v. Google Inc, 2015 BCCA 265*, διαθέσιμο σε: <<http://www.canlii.org/en/bc/bcca/doc/2015/2015bccca265/2015bccca265.html>>.

(74) Βλ. *Julia Powels*, όπ. ανωτ. (υποσ. 68).

πει να έχει το δικαίωμα να εξασφαλίζει ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα διαβιβάζονται απευθείας από έναν υπεύθυνο επεξεργασίας σε άλλον.

Το δικαίωμα στη φορητότητα, το οποίο προβλεπόταν σε τομεακές νομοθεσίες, όπως στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες⁷⁵, αποτελεί προέκταση του δικαιώματος προσβάσεως⁷⁶ στα προσωπικά δεδομένα, το οποίο συνάγεται από το δικαίωμα στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς⁷⁷. Παράλληλα, μέσω του δικαιώματος αυτού πραγματοποιείται και ο βασικός στόχος του Κανονισμού, αναφορικά με την ελευθερία διακινήσεως των δεδομένων⁷⁸. Ειδικότερα, το δικαίωμα αυτό δίνει τη δυνατότητα στο υποκείμενο των δεδομένων να ζητήσει τα δεδομένα που το αφορούν, προκειμένου να διευκολύνει την διαβίβαση αυτών από τον έναν πάροχο σε κάποιον άλλο. Με τον τρόπο αυτό παρέχεται η δυνατότητα στα υποκείμενα των δεδομένων να αποκτήσουν και να επαναχρησιμοποιήσουν τα δεδομένα τους για τους δικούς τους σκοπούς σε διαφορετικές υπηρεσίες. Σχολικό παράδειγμα εφαρμογής του δικαιώματος στη φορητότητα είναι το δικαίωμα του χρήστη υπηρεσιών κοινωνικής δικτύωσης, όπως του Facebook⁷⁹, να ελέγχει όλες τις πληροφορίες που ανήρτησε στη συγκεκριμένη πλατφόρμα και να ζητήσει τη μεταφορά τους σε άλλη πλατφόρμα. Περαιτέρω, το δικαίωμα αυτό μετεξελίσσεται σε πιο σύνθετο, καθώς πωλήτρια υπηρεσιών διαδικτυακού πλειστηριασμού (π.χ.

(75) Βλ. Οδηγία 2002/22/ΕΚ. Για τη μεταφορά των σχετικών διατάξεων στο ελληνικό δίκαιο βλ. άρθρο 68 του ν. 4070/2012 «Ρυθμίσεις Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών, Μεταφορών, Δημοσίων Έργων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 82/Α'/10.04.2012) και την υπ' αριθ. 696/115/11.7.2013 πράξη της ΕΕΤΤ «Τροποποίηση και Κωδικοποίηση σε ενιαίο κείμενο του Κανονισμού της Φορητότητας Διαιθμών στην Ελληνική Αγορά» (ΦΕΚ 1873/Β'/31.7.2013).

(76) Υποστηρίζεται μάλιστα ότι ξεπερνά κατά πολύ το σκοπό του δικαιώματος προσβάσεως και αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι ο νομοθέτης επέλεξε να το εντάξει ως αυτοτελές άρθρο ξεχωριστά από το δικαίωμα προσβάσεως. Βλ. *Peter Swire/Yianni Lagos*, Why the right to data portability likely reduces consumer welfare: Antitrust and Privacy Critique, 72 Maryland Law Review 2013, σ. 335 επ. (369 επ.).

(77) Βλ. *Gabriela Zanfir*, The Right to Data Portability in the Context of the EU Data Protection Reform, 2 International Data Privacy Law 2012, σ. 149 επ. (151).

(78) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, 16/EN WP 242, 13.12.2016, αναθεωρημένο στις 5.4.2017, σ. 3.

(79) Σημειωτέον ότι το Facebook παρέχει εργαλείο που προσφέρει στους χρήστες του το δικαίωμα να κατεβάσουν όλα τα δεδομένα τους σε ένα απλό αρχείο. Βλ. *Matthew Rogers*, Facebook to Allow Users to Download Their Data, Switched Download Squad, 7.10.2010, διαθέσιμο σε: <<http://downloadsquad.switched.com/2010/10/07/facebook-to-allow-users-to-download-their-data/>>.

ebay) που έχει καταφέρει μέσω επιδείξεως άριστης συναλλαγματικής συμπεριφοράς προς τους αγοραστές να αποκτήσει πολύ καλή φήμη μπορεί να μεταφέρει την καλή της φήμη σε άλλη υπηρεσία διαδικτυακού εμπορίου⁸⁰. Επισημαίνεται επίσης ότι το δικαίωμα στη φορητότητα επεκτείνεται και στο υπολογιστικό νέφος (cloud computing)⁸¹, τις διαδικτυακές εφαρμογές, τις εφαρμογές ευφυών συσκευών και σε άλλες αυτοματοποιημένες εφαρμογές. Εκφράζεται η ελπίδα ότι μέσω του δικαιώματος της φορητότητας θα εξλειφθούν εμπόδια τα οποία δεν δικαιολογούν τον περιορισμό της διασυννοριακής ροής των δεδομένων.

Οι βασικές προϋποθέσεις εφαρμογής του δικαιώματος στη φορητότητα είναι οι εξής:

α) Νομική βάση συγκαταθέσεως ή συμβάσεως

Τα αιτούμενα προσωπικά δεδομένα πρέπει να τυγχάνουν αυτοματοποιημένης επεξεργασίας επί τη βάση της συγκαταθέσεως του υποκειμένου των δεδομένων ή προς εκπλήρωση συμβάσεως. Δεδομένα που δεν συλλέγονται επί τη βάση συγκαταθέσεως ή συμβάσεως δεν υπόκεινται στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος. Ωστόσο, η ανάπτυξη συστημάτων φορητότητας σε αυτές τις περιπτώσεις αποτελεί καλή πρακτική εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η πρόβλεψη της διοικήσεως να μπορούν οι φορολογούμενοι να λαμβάνουν με ηλεκτρονικά μέσα παλιότερα φορολογικά τους δεδομένα⁸².

β) Αυτοματοποιημένη επεξεργασία

Η προϋπόθεση της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος στη φορητότητα τα έγγραφα αρχεία⁸³. Αν, για παράδειγμα, το υποκείμενο των δεδομένων χορηγεί έγγραφα αρχεία στον υπεύθυνο επεξεργασίας δεν μπορεί να έχει την αξίωση να του επιστραφεί ο φάκελός του σε αυτοματοποιημένη μορφή. Αν, ωστόσο, ο υπεύθυνος επεξεργασίας ψηφιοποιεί τα δεδομένα,

(80) Βλ. *Randal C. Picker*, Competition and Privacy in Web 2.0 and the Cloud, 414 John M. Olin Law & Economics Working Paper (2008), σ. 8.

(81) Βλ. *Gabriela Zanfir*, όπ. ανωτ. (υποσ. 77), σ. 149.

(82) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Γνώμη 6/2014, WP217, σχετικά με την έννοια των εννόμων συμφερόντων του υπευθύνου επεξεργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 7 της οδηγίας 95/46/ΕΚ, 9.4.2014, σ. 62 - 63 και Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 7.

(83) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 7.

τότε κρίνεται ότι το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τα ψηφιοποιημένα αρχεία του, βάσει του δικαιώματος στη φορητότητα.

γ) Χορήγηση δεδομένων από το υποκείμενο των δεδομένων

Τα αιτούμενα δεδομένα πρέπει να αφορούν στο υποκείμενο των δεδομένων και να έχουν χορηγηθεί από το ίδιο. Ως εκ τούτου, δεν εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος ανώνυμα δεδομένα ή δεδομένα που δεν αφορούν στο υποκείμενο των δεδομένων⁸⁴. Επίσης, τα δεδομένα πρέπει να είναι αυτά που έχουν χορηγηθεί από το υποκείμενο των δεδομένων και όχι αυτά που συνάγονται από τον υπεύθυνο επεξεργασίας επί τη βάση αυτών που χορηγεί το υποκείμενο των δεδομένων⁸⁵. Χαρακτηριστική περίπτωση συναγομένων δεδομένων που δεν εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος φορητότητας είναι η πιστωτική αξιολόγηση ή η αξιολόγηση της υγείας, βάσει αλγοριθμικών υπολογισμών⁸⁶.

Η διάκριση αυτή των δεδομένων έχει ως βασικό σκοπό να αντικρούσει τις εκπεφρασμένες ανησυχίες ότι η φορητότητα των δεδομένων θα εξουδετερώσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα όλων εκείνων των εταιρειών που επένδυσαν στη συλλογή, οργάνωση και διαμοίραση των δεδομένων⁸⁷. Σε αυτό το πλαίσιο εκφραζόταν ο φόβος ότι οι οργανισμοί καλούνταν να διαμοιράσουν τα αγαθά που αποκόμισαν από τη συλλογή δεδομένων με τα υποκείμενα των δεδομένων, τα οποία θα είναι σε θέση να αποκτήσουν και αυτά πολύτιμες πληροφορίες από την επεξεργασία των δεδομένων τους⁸⁸. Η σχετική συζήτηση έφερε στο προσκήνιο το διάλογο αναφορικά με το ιδιοκτησιακό καθεστώς των δεδομένων⁸⁹ και ήγειρε την πλάστιγγα υπέρ του ατόμου. Παράλληλα, ανέκυψαν ζητήματα πνευμα-

τικής ιδιοκτησίας των δεδομένων⁹⁰, υπό την έννοια ότι ο τρόπος επεξεργασίας συνιστά πνευματική ιδιοκτησία του υπευθύνου επεξεργασίας, που καρπώνεται και το υποκείμενο των δεδομένων. Σημειωτέον ότι η αναγνώριση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε ορισμένες κατηγορίες δεδομένων, όπως π.χ. ο κίνδυνος καρκινογένεσης, κάθε άλλο παρά ενισχύει την προστασία της ιδιωτικότητας⁹¹.

δ) Μη επιρροή στα δικαιώματα τρίτων

Η ενάσκηση του δικαιώματος δεν πρέπει να επηρεάζει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τρίτων. Είναι γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις δεδομένων που αφορούν στο υποκείμενο των δεδομένων συνυπάρχουν δεδομένα τρίτων, τα οποία δεν πρέπει να θεωρείται ότι επηρεάζονται αρνητικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα δεδομένα του τραπεζικού λογαριασμού, από όπου ανακλύπτονται δεδομένα τρίτων προσώπων με τα οποία προέβη ο δικαιούχος του λογαριασμού σε συναλλαγές ή τα δεδομένα τηλεφωνικών κλήσεων, από όπου προκύπτουν οι τηλεφωνικές συνδιαλέξεις με άλλα πρόσωπα⁹². Προκειμένου πάντως να αποφευχθούν δυσμενείς επιπτώσεις για άλλα υποκείμενα των δεδομένων, θα πρέπει το υποκείμενο των δεδομένων που ζήτησε το αρχείο να τηρήσει τα δεδομένα των άλλων για προσωπική ή οικιακή χρήση⁹³. Αναφορικά με την παραβίαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή εταιρικών απορρήτων, επισημαίνεται ότι το δικαίωμα στη φορητότητα δεν θεσμοθετήθηκε με σκοπό την παραβίαση τέτοιου είδους συμφερόντων τρίτων, τα οποία πρέπει να αξιολογούνται εν στενή έννοια και να μην τυγχάνουν επικλήσεως με σκοπό την απόρριψη του δικαιώματος στη φορητότητα⁹⁴.

ε) Χορήγηση δεδομένων σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα διαλειτουργικό μορφότυπο

Κύριο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου δικαιώματος αποτελεί το στοιχείο της ανεμπόδιστης πα-

(84) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 7. Αντιθέτως, εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος ψευδωνυμοποιημένα δεδομένα, που μπορούν να αναγνωρισθούν.

(85) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 8.

(86) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 8.

(87) Βλ. Omer Tene/Jules Polonetsky, Big Data for All: Privacy and User Control in the Age of Analytics 11 Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property 2013, σ. 213 επ. (268).

(88) Βλ. Omer Tene/Jules Polonetsky, όπ. ανωτ. (υποσ. 87), σ. 264.

(89) Βλ. προβληματική από Julie Cohen, Examined Lives: Informational Privacy and the Subject as Object, 52 Stanford Law Review 2000, σ. 1373 επ..

(90) Βλ. Omer Tene/Jules Polonetsky, όπ. ανωτ. (υποσ. 87), σ. 269.

(91) Βλ. Julie Cohen, όπ. ανωτ. (υποσ. 89), σ. 1391.

(92) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 9.

(93) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 11.

(94) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, Guidelines on the right to data portability, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 10 - 11.

ροχής των προσωπικών δεδομένων από πάροχο σε πάροχο. Τα δεδομένα αυτά κρίνεται απαραίτητο να δοθούν από τον υπεύθυνο επεξεργασίας μέσω μίας δομημένης και κοινά χρησιμοποιούμενης, όπως και μηχανικά αναγνώσιμης μορφής, καθώς οποιαδήποτε αντίθετη πράξη (π.χ. παράδοση με κρυπτογραφημένους χαρακτήρες) δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «ανεμπόδιστη παροχή» από τον υπεύθυνο επεξεργασίας και θα αντίκειτο στο δικαίωμα της φορητότητας. Η μέχρι τούδε διαβίβαση των δεδομένων ήταν δυσχερής και πραγματοποιείτο μετά από πολλαπλές αιτήσεις των υποκειμένων των δεδομένων και μεσολαβήσεις εποπτικών αρχών στην καλύτερη περίπτωση εγγράφως⁹⁵. Εφεξής θα λαμβάνει χώρα με τεχνικά μέσα.

Κατευθυντήρια γραμμή αναφορικά με τον τρόπο χορηγήσεως των δεδομένων δίδει η σκέψη 21 του Προοιμίου της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ (για την τροποποίηση της Οδηγίας 2003/98/ΕΚ σχετικά με την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα) σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα διαλειτουργικό μορφότυπο. Σύμφωνα με την εν λόγω Οδηγία, ένα έγγραφο θα πρέπει να θεωρείται έγγραφο σε μηχαναγνώσιμο μορφότυπο, εάν είναι σε μορφή αρχείου διαρθρωμένου κατά τέτοιον τρόπο, ώστε οι εφαρμογές λογισμικού να μπορούν να εντοπίσουν, να αναγνωρίσουν και να εξαγάγουν από αυτό συγκεκριμένα δεδομένα. Τα δεδομένα που έχουν κωδικοποιηθεί σε αρχεία που είναι διαρθρωμένα σε μηχαναγνώσιμο μορφότυπο είναι μηχαναγνώσιμα δεδομένα. Οι μηχαναγνώσιμοι μορφότυποι μπορούν να είναι ανοικτοί ή ιδιόκτητοι· μπορούν να υπάρχουν επίσημα πρότυπα ή όχι. Τα έγγραφα που έχουν κωδικοποιηθεί σε μορφή αρχείου που περιορίζει μια τέτοια αυτόματη επεξεργασία, διότι τα δεδομένα δεν μπορούν ή δεν μπορούν εύκολα να εξαχθούν από αυτά τα έγγραφα, δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως έγγραφα σε μηχαναγνώσιμο μορφότυπο. Τα κράτη-μέλη θα πρέπει, όταν αυτό είναι σκόπιμο, να ενθαρρύνουν τη χρήση ανοικτών, μηχαναγνώσιμων μορφότυπων. Με τον τρόπο αυτό, το δικαίωμα στη φορητότητα ευελπιστεί να οδηγήσει στη δημιουργία διαλειτουργικών και συμβατών συστημάτων. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται η προτροπή της Ομά-

δας Εργασίας του Άρθρου 29 για τη συνεργασία των επιχειρήσεων με σκοπό τη δημιουργία διαλειτουργικών συστημάτων⁹⁶. Σκοπός είναι να ξεπερασθεί ο εκπεφρασμένος φόβος ότι είναι ανέφικτη η εξασφάλιση της διαλειτουργικότητας του συστήματος⁹⁷ και ότι το εμπόδιο της επιτεύξεως διαλειτουργικότητας θα εμποδίσει τους καταναλωτές να μεταφερθούν σε άλλα υπολογιστικά νέφη⁹⁸.

στ) Ενημέρωση εκ μέρους του υπευθύνου επεξεργασίας

Οι υπεύθυνοι επεξεργασίας οφείλουν να ενημερώσουν τα υποκείμενα των δεδομένων αναφορικά με την ύπαρξη αυτού του δικαιώματος κατά τρόπο σαφή και κατανοητό πριν από το κλείσιμο κάποιου λογαριασμού. Σκοπός της ενημερώσεως αυτής είναι να έχουν τη δυνατότητα τα υποκείμενα των δεδομένων να μεταφέρουν τα δεδομένα τους κάπου αλλού. Περαιτέρω, στοιχείο της ενημερώσεως είναι η φύση των δεδομένων που είναι σχετική με τις παρεχόμενες υπηρεσίες του υπευθύνου επεξεργασίας⁹⁹.

ζ) Εξακρίβωση της ταυτότητας του υποκειμένου των δεδομένων

Ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 1 του Κανονισμού, να εξακριβώνει ότι η αίτηση για τη φορητότητα των δεδομένων ασκείται από το υποκείμενο των δεδομένων και όχι από άλλους. Μέθοδοι εξακρίβωσης του υποκειμένου των δεδομένων είναι η χρήση κάποιου κωδικού. Σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 2 του Κανονισμού, ο υπεύθυνος επεξεργασίας μπορεί να αρνηθεί την ικανοποίηση του δικαιώματος στη φορητότητα, εάν αποδείξει ότι δεν είναι σε θέση να εξακριβώσει την ταυτότητα του υποκειμένου των δεδομένων.

η) Προθεσμία ικανοποιήσεως του δικαιώματος

Σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 3 του Κανονισμού, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να ικανοποιήσει το δικαίωμα στη φορητότητα χωρίς καθυστέρηση και σε

(95) Βλ. σχετ. *Natasha Singer*, *Consumer Data, but Not for Consumers*, N.Y. TIMES, 21.7. 2012, διαθέσιμο σε: <<http://www.nytimes.com/2012/07/22/business/axiom-consumer-data-often-unavailable-to-consumers.html>>.

(96) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, *Guidelines on the right to data portability*, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 14.

(97) Βλ. *Rajiv Shah/Jay P. Kesan*, *Lost in Translation: Interoperability Issues for Open Standards*, 8 I/S: J. L. & Pol'y 2012, σ. 113 επ. (121).

(98) Βλ. *Jasper P. Sluijs/Pierre Larouche/Wolf Sauter*, *Cloud Computing in the EU Policy sphere, Interoperability, Vertical Integration and the Internal Market*, 3 JIPITEC 2012, σ. 12 επ. (15 επ.).

(99) Βλ. Ομάδα Εργασίας του Άρθρου 29, *Guidelines on the right to data portability*, όπ. ανωτ. (υποσ. 78), σ. 10.

κάθε περίπτωση εντός μηνός από την παραλαβή του αιτήματος. Η εν λόγω προθεσμία μπορεί να παραταθεί κατά δύο ακόμη μήνες, εφόσον απαιτείται, λαμβανομένων υπ' όψιν της πολυπλοκότητας του αιτήματος και του αριθμού των αιτημάτων. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας ενημερώνει το υποκείμενο των δεδομένων για την εν λόγω παράταση εντός μηνός από την παραλαβή του αιτήματος, καθώς και για τους λόγους της καθυστέρησης. Εάν το υποκείμενο των δεδομένων υποβάλει το αίτημα με ηλεκτρονικά μέσα, η ενημέρωση παρέχεται, εάν είναι δυνατόν, με ηλεκτρονικά μέσα, εκτός εάν το υποκείμενο των δεδομένων ζητήσει κάτι διαφορετικό.

θ) Η ασφάλεια των δεδομένων

Ανησυχίες εκφράζονται ότι η φορητότητα αντιστρατεύεται την ασφάλεια των πληροφοριών¹⁰⁰ λόγω του κινδύνου να υποπέσουν οι πληροφορίες σε λάθος πρόσωπο¹⁰¹. Εάν π.χ. τα δεδομένα μιας ζωής εξάγονται ανεμπόδια, ελλοχεύει ο κίνδυνος της κλοπής δεδομένων που συνθέτουν το βίο του υποκειμένου των δεδομένων¹⁰². Περαιτέρω, υποστηρίζεται ότι η διαβίβαση των δεδομένων θα διευκολύνει την παρακολούθησή τους, αν λ.χ. η εταιρεία διατηρεί αρχείο των μεταφερόμενων δεδομένων¹⁰³. Επιπρόσθετα, ελλοχεύει ο κίνδυνος ότι το σχετικό δικαίωμα θα οδηγήσει σε καταστρατήγηση του Κανονισμού, καθώς μεγάλες εταιρείες επεξεργασίας και συλλογής προσωπικών και ευαίσθητων δεδομένων, αποσκοπώντας στο εταιρικό τους συμφέρον, μπορεί να προβούν σε αθέμιτη διαβίβαση και μεταφορά των δεδομένων, ανεξαρτήτως της αρχικής συναίνεσης που μπορεί να είχε δώσει το υποκείμενο των δεδομένων είτε για την επεξεργασία αυτών είτε για την αναγκαία εκτέλεση της αρχικής συμβάσεως. Στον ενδοιασμό αυτό εδράζεται η άποψη ότι η φορητότητα απαιτεί επιπρόσθετα μέτρα ασφάλειας των δεδομένων, που θα ενισχύσουν τη συνολική ασφάλεια

τους¹⁰⁴. Και εδώ είναι που η τεχνολογία πρέπει να λειτουργήσει ως σύμμαχος της ιδιωτικότητας και όχι ως αντίπαλος¹⁰⁵.

ι) Το όφελος και το κόστος ικανοποίησης του δικαιώματος

Η ένταξη του συγκεκριμένου δικαιώματος δεν θα ενεργήσει μόνο υπέρ της ενισχύσεως των δικαιωμάτων προστασίας των δεδομένων, αλλά, παράλληλα, θα βελτιώσει και τον ανταγωνισμό μεταξύ των παρόχων υπηρεσιών¹⁰⁶. Συγκεκριμένα, η δυνατότητα φορητότητας θα ωθήσει τις επιχειρήσεις να δίνουν κίνητρα στους πελάτες τους, ώστε να γίνεται πιο συστηματική χρήση της φορητότητας με συνεπακόλουθη τη μετακίνηση των πελατών από ανταγωνιστικές επιχειρήσεις¹⁰⁷.

Σημειώνεται ότι το άρθρο 12 παρ. 5 του Κανονισμού απαγορεύει την επιβολή παραβόλου για την ικανοποίηση του δικαιώματος, εκτός εάν η αίτηση είναι υπερβολική, κυρίως λόγω του επαναλαμβανόμενου χαρακτήρα της. Αντιπροβάλλεται, όμως, ότι η φορητότητα επιφέρει κάποιο κόστος για την επιχείρηση, το οποίο η τελευταία θα μετακυλήσει στους καταναλωτές¹⁰⁸ και, ως εκ τούτου, θα μειωθεί το συμφέρον των καταναλωτών ξεπερνώντας τα διδάγματα του δικαίου του ανταγωνισμού¹⁰⁹.

VI. Δικαίωμα ενημέρωσης για παραστατικά παραβιάσεις

Ο Κανονισμός επεκτείνει το υφιστάμενο δικαίωμα ενημέρωσης του υποκειμένου των δεδομένων στο πεδίο της ενημέρωσής του από τον υπεύθυνο επεξεργασίας για την παραβίαση προσωπικών του δεδομένων τόσο στην εποπτική αρχή (άρθρο 33) όσο και στο υποκείμενο των δεδομένων (άρθρο 34). Όπως ορίζεται στη σκέψη 85 του Προοιμίου, οι υπεύθυνοι επεξεργασίας σε ορισμένες περιπτώσεις, πρέπει

(100) Βλ. *United States v. Microsoft Corp.*, 253 F.3d 34, 94 (D.C. Cir. 2001), Part III.B.

(101) Βλ. Final Report of the Federal Trade Commission Advisory Committee on Online Access and Security 19-25.15.5.2000, διαθέσιμο σε: <<http://www.ftc.gov/acoas/papers/finalreport.htm>>.

(102) Βλ. *United States v. Microsoft Corp.*, 253 F.3d 34, 94 (D.C. Cir. 2001), Part III.C.

(103) Βλ. *Francoise Gilbert*, European Data Protection 2.0: New Compliance requirements in sight-What the proposed EU Data Protection Regulation means for U.S. Companies, 28 Santa Clara Computer & High Technology Law Journal 2011 - 2012, σ. 815 επ. (849).

(104) Βλ. *Gabriela Zanfira*, όπ. ανωτ. (υποσ. 77), σ. 152.

(105) Βλ. *Σπύρο Τάσση*, όπ. ανωτ. (υποσ. 26), σ. 346.

(106) Βλ. *Gabriela Zanfira*, όπ. ανωτ. (υποσ. 81), σ. 152.

(107) Βλ. *Γιώργιο Δελλή*, όπ. ανωτ. (υποσ. 4), σ. 6 επ.

(108) Βλ. *James F. Ponsoldt/Christopher D. David*, A Comparison Between U.S. and E.U. Antitrust Treatment of Tying Claims Against Microsoft: When Should the Bundling of Computer Software Be Permitted?, 27 Northwestern Journal of International Law and Business 2007, σ. 421 επ. (448).

(109) Βλ. *Peter Swire/Yianni Lagos*, Why the right to data portability likely reduces consumer welfare: Antitrust and Privacy Critique, 72 Maryland Law Review 2013, σ. 335 επ. (350).

να κοινοποιούν τα περιστατικά παραβίασεως δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα εντός εβδομήντα δύο ωρών από την ανακάλυψη του περιστατικού παραβίασεως και απώλειας προσωπικών δεδομένων στις αρμόδιες αρχές και στα υποκείμενα των δεδομένων αν η φύση των δεδομένων που χάθηκαν το απαιτεί. Εάν μια τέτοια γνωστοποίηση δεν μπορεί να επιτευχθεί εντός εβδομήντα δύο ωρών, η γνωστοποίηση πρέπει να συνοδεύεται από αιτιολογία, η οποία θα αναφέρει τους λόγους της καθυστέρησης, οι πληροφορίες, δε, μπορούν να παρέχονται σταδιακά χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση.

Το σχετικό δικαίωμα που αποσκοπεί στο να βελτιώσει τις διαδικαστικές εκφάνσεις της προστασίας του υποκειμένου¹¹⁰ αποτελεί έκφραση του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του ατόμου, καθώς κάθε άτομο έχει δικαίωμα να γνωρίζει τον αποδέκτη των δεδομένων του, ακόμα και αν αυτός προήλθε από παράβαση της υφιστάμενης νομοθεσίας. Επίσης, μέσω του δικαιώματος αυτού επιχειρείται να σταλεί το μήνυμα ότι σε ένα νέο περιβάλλον τεχνολογικής διακινδυνεύσεως ζητούμενο δεν είναι μόνο εάν θα λάβει χώρα παραβίαση των προσωπικών δεδομένων, αλλά ποιου χειρισμού θα τύχει αυτή από τον υπεύθυνο επεξεργασίας. Και ο πιο έντιμος χειρισμός είναι η στενή συνεργασία με την εποπτική αρχή και η ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων για τα μέτρα που μπορεί να λάβει αναφορικά με την παραβίαση.

Η σχετική ενημέρωση πρέπει να είναι ενδελεχής, περιλαμβάνοντας το είδος δεδομένων, τον αριθμό θιγόμενων ατόμων, τον τρόπο παραβίασεως, τα άτομα που έλαβαν γνώση των δεδομένων, τον τρόπο αναγνώρισεως της παραβίασεως κ.ο.κ.. Περαιτέρω, θα πρέπει να υφίσταται ενημέρωση αναφορικά με τις υπάρχουσες καταγεγραμμένες διαδικασίες αντιμετώπισεως του περιστατικού και εν γένει τις διαδικασίες χειρισμού περιστατικού παραβίασεως δεδομένων, τη διερεύνηση, τα διορθωτικά μέτρα, τα υπάρχοντα μέτρα ασφάλειας, τα στοιχεία επικοινωνίας του υπευθύνου επεξεργασίας και τις μελλοντικές ενέργειες του υπευθύνου επεξεργασίας.

VII. Δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση

Το φόβο εργαλειοποίησης του ατόμου επιχειρεί να αντιμετωπίσει ο νομοθέτης μέσω της επικαιροποίησης του δικαιώματος στην ανθρώπινη παρέμ-

βαση. Σύμφωνα με τη σκέψη 71 του Προοιμίου και το άρθρο 22 του Κανονισμού, το υποκείμενο των δεδομένων θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε απόφαση, με την οποία αξιολογούνται προσωπικές πτυχές που το αφορούν, και η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι του προσώπου αυτού ή το επηρεάζει σημαντικά κατά ανάλογο τρόπο, λαμβανομένη αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, όπως η αυτόματη άρνηση επιγραμμικής αιτήσεως πιστώσεως ή πρακτικές ηλεκτρονικών προσλήψεων χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση. Η επεξεργασία αυτή περιλαμβάνει την «κατάρτιση προφίλ» που αποτελείται από οποιαδήποτε μορφή αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα για την αξιολόγηση προσωπικών πτυχών σχετικά με ένα φυσικό πρόσωπο, ιδίως την ανάλυση ή την πρόβλεψη πτυχών που αφορούν στις επιδόσεις στην εργασία, την οικονομική κατάσταση, την υγεία, τις προσωπικές προτιμήσεις ή συμφέροντα, την αξιοπιστία ή τη συμπεριφορά, τη θέση ή τις κινήσεις του υποκειμένου των δεδομένων, στον βαθμό που παράγει νομικά αποτελέσματα έναντι του προσώπου αυτού ή το επηρεάζει σημαντικά κατά ανάλογο τρόπο. Ωστόσο, η λήψη αποφάσεως που βασίζεται σε αυτήν την επεξεργασία, συμπεριλαμβανομένης της καταρτίσεως προφίλ, πρέπει να επιτρέπεται όταν προβλέπεται ρητά από το δίκαιο της Ενώσεως ή κράτους μέλους, στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας, μεταξύ άλλων για σκοπούς παρακολούθησεως και προλήψεως της απάτης και της φοροδιαφυγής, σύμφωνα με τους κανονισμούς, τα πρότυπα και τις συστάσεις των θεσμικών οργάνων της Ενώσεως ή των εθνικών οργάνων εποπτείας και προκειμένου να διασφαλιστεί η ασφάλεια και η αξιοπιστία της υπηρεσίας που παρέχει ο υπεύθυνος επεξεργασίας ή όταν είναι αναγκαία για τη σύναψη ή την εκτέλεση συμβάσεως μεταξύ υποκειμένου των δεδομένων και υπευθύνου επεξεργασίας ή όταν το υποκείμενο των δεδομένων παρέσχε τη ρητή συγκατάθεσή του. Σε κάθε περίπτωση, η επεξεργασία αυτή πρέπει να υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις, οι οποίες πρέπει να περιλαμβάνουν ειδική ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων και το δικαίωμα εξασφάλισεως ανθρώπινης παρεμβάσεως, το δικαίωμα διατυπώσεως της απόψεώς του, το δικαίωμα να λάβει αιτιολόγηση της αποφάσεως που ελήφθη στο πλαίσιο της εν λόγω εκτιμήσεως και το δικαίωμα αμφισβητήσεως της αποφάσεως. Το μέτρο πρέπει να μην αφορά σε παιδί. Το άρθρο 22 παρ. 3 του Κανονισμού αναφορικά με την

(110) Βλ. Γιώργιο Δελλή, *όπ. ανωτ.* (υποσ. 4).

αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, περιλαμβανομένης της καταρτίσεως προφίλ, ορίζει ρητά ότι σε περίπτωση αυτοματοποιημένης επεξεργασίας το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα εξασφάλισης ανθρώπινης παρεμβάσεως από την πλευρά του υπευθύνου επεξεργασίας, εκφράσεως απόψεως και αμφισβητήσεως της αποφάσεως.

Το δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση τυγχάνει εφαρμογής και στην περίπτωση του δικαιώματος διαγραφής. Το δικαίωμα στην αφαίρεση από τη λίστα αναζητήσεως είναι βασισμένο στην ανθρώπινη παρέμβαση, καθώς οποιαδήποτε αφαίρεση από τη λίστα αναζητήσεως απαιτεί ανθρώπινη παρέμβαση-αξιολόγηση¹¹¹. Η παρέμβαση αυτή θα αξιολογήσει ποια αποτελέσματα αναζητήσεως είναι ακατάλληλα, μη σχετικά, υπερβολικά ή δεν ισχύουν πλέον¹¹², δεδομένου ότι τέτοιου είδους κρίση δεν μπορεί να γίνει μηχανικώς¹¹³.

Δικαιολογητική βάση της ανθρώπινης παρεμβάσεως είναι ο σεβασμός της ανθρώπινης ουσίας και υποστάσεως και η αναγνώριση ότι δεν είμαστε απλές πληροφορίες, αλλά κάτι πιο σύνθετο από τα δεδομένα που παράγουμε¹¹⁴. Πρόκειται στην ουσία για μια εκλεπτυσμένη έκφραση του δικαιώματος στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, καθώς η στυγνή αλγοριθμική αξιολόγηση του ατόμου, εμποδίζει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς μας, υπό την έννοια ότι εάν αξιολογούμαστε αποκλειστικά από μηχανές θα παρακολουθούμαστε εσαεί στερούμενοι της δυνατότητας αντιδράσεως και αυτενέργειας. Περαιτέρω, υπάρχει κάποια συγγένεια με το δικαίωμα στην παρουσίαση του εαυτού μου (Recht auf Selbstdarstellung), με την ειδοποιό διαφορά ότι στην περίπτωση της παρουσιάσεως του εαυτού μου επιλέγω εγώ πώς θα παρουσιάσω τον εαυτό μου στους άλλους, ενώ το δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση κατατείνει στην ανθρώπινη παρέμβαση του αξιολογητή και όχι του αξιολογούμενου. Αυτό που ευελπιστούν οι συντάκτες του Κανονισμού με την πρόβλεψη του δικαιώματος στην ανθρώπινη παρέμβαση είναι ότι πέραν από τα εκπεμπόμενα εκ μέρους μας δεδομένα είμαστε κάτι πιο προσωπικό, που σχετίζεται με τον τρόπο που αντι-

δρούμε σε σχετικά ακούσματα, στο χιούμορ, «ο τρόπος που αναπνέουμε ή χάνουμε τα λόγια μας μπροστά στην έκπληξη ή στην απειλή»¹¹⁵. Ως εκ τούτου, κρίνεται ότι πρέπει να ξεπεραστούν οι στυγνές πληροφορίες και να αντιμετωπισθεί ο άνθρωπος επί τη βάση της εμπειρίας που βιώνει ο τρίτος για αυτόν¹¹⁶. Το δικαίωμα αυτό θέλει να καταδείξει ότι η απόλυτη πληροφόρηση δεν παρέχει πάντοτε πλήρη γνώση και δεν συμβάλλει πάντοτε στην ικανότητα αντιμετώπισεως μιας δύσκολης καταστάσεως¹¹⁷.

Είναι γεγονός πλέον ότι η τεχνολογία διαθέτει απεριόριστες δυνατότητες ανευρέσεως προτύπων αξιολογήσεως του ατόμου¹¹⁸. Αυτή η δυνατότητα διευκολύνει τη διάκριση των ατόμων με βάση αυθαίρετα κριτήρια. Για παράδειγμα, είναι δυνατή η πρόβλεψη του σεξουαλικού προσανατολισμού χρήστη του Facebook μέσω της αναλύσεως των φιλιών του στο Facebook¹¹⁹. Ένας προγραμματιστής μπορεί να εισαγάγει επιδέξια κάποιο αυθαίρετο στοιχείο σε έναν αλγόριθμο με συνέπεια να μην είναι ευκρινής η διακρίβωση της όποιος προκαταλήψεως στο σχετικό αποτέλεσμα της έρευνας και ο υπολογιστής μπορεί να δημιουργήσει συσχετισμούς που δύνανται να οδηγήσουν σε διακρίσεις των ατόμων¹²⁰. Είναι γεγονός ότι ο κόσμος τείνει να προβαίνει σε διακρίσεις βασισμένος σε ανήθικα κριτήρια, μερικά εκ των οποίων δεν είναι παράνομα, όπως για παράδειγμα η (μη) πρότιμηση των εργοδοτών να προσλαμβάνουν ελκυστικούς υποψηφίους εργαζομένους¹²¹. Το γεγονός ότι οι εργοδότες ικανοποιούν αυτού του είδους τα κριτήρια δεν σχετίζεται με την ανηθικότητα των υπολογιστικών συστημάτων¹²². Ήδη, η Οδηγία 95/46/EK ευελπιστούσε στην αντιμετώπιση της διακρίσεως απαιτώ-

(111) Βλ. *Eldar Haber*, Privatization of the Judiciary, 40 Seattle University Law Review 2016, σ. 115 επ. (136).

(112) Βλ. *Eldar Haber*, όπ. ανωτ. (υποσ. 111), σ. 136.

(113) Βλ. *Eldar Haber*, The cyber civil war, 44 Hofstra Law Review 2015, σ. 41 επ. (υποσ. 213).

(114) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 26.

(115) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 26.

(116) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 26.

(117) Βλ. *Βασιλική Ε. Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 26.

(118) Βλ. *Omer Tene/Jules Polonetsky*, The technology of privacy: Judged by the Tin Man: Individual rights in the age of big data, 11 Journal on Telecommunications & High Technology Law 2013, σ. 351 επ. (358).

(119) Βλ. *Carter Jernigan/Behram F.T. Mistree, Gaydar: Facebook friendships expose sexual orientation*, 14(10) First Monday (Oct. 2009), διαθέσιμο σε: <<http://www.firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/2611/2302>>.

(120) Βλ. *Omer Tene/Jules Polonetsky*, όπ. ανωτ. (υποσ. 118), σ. 358.

(121) Βλ. *Hiring Hotties*, The Economist, 21.7. 2012, διαθέσιμο σε: <<http://www.economist.com/node/21559357>> και *Don't hate me because I'm beautiful*, The Economist, 31.3.2012, διαθέσιμο σε: <<http://www.economist.com/node/21551535>>.

(122) Βλ. *Omer Tene/Jules Polonetsky*, όπ. ανωτ. (υποσ. 118), σ. 359.

ντας την ανθρώπινη παρέμβαση σε αυτοματοποιημένες αποφάσεις¹²³.

Οι πολέμιοι της ανθρώπινης παρεμβάσεως υποστηρίζουν ότι δεν είναι σίγουρο ότι η ανθρώπινη παρέμβαση μετριάξει πάντοτε τον κίνδυνο διακρίσεων¹²⁴. Πρεσβεύουν μάλιστα, στηριζόμενοι σε πορίσματα ερευνών, ότι η τεχνολογία μπορεί να εμποδίσει τη διάκριση¹²⁵. Για το λόγο αυτό θεωρούν ότι αυτό που απαιτείται δεν είναι μόνο η ιδιωτικότητα, αλλά και η δικαιοσύνη από το σχεδιασμό (fairness by design)¹²⁶. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εισαγωγής της αρχής δικαιοσύνης σε αλγορίθμους που θα παρεμποδίζουν οποιαδήποτε διάκριση¹²⁷. Ως εκ τούτου, υποστηρίζεται ότι ζητούμενο δεν θα πρέπει να είναι η ανθρώπινη παρέμβαση, αλλά η αλγοριθμική ουδετερότητα, καθώς μέσω της ανθρώπινης παρεμβάσεως μπορεί να εισχωρήσουν αθέμιτοι παράγοντες¹²⁸.

Στις εύλογες εν μέρει εκπεφρασμένες ανησυχίες αντιτείνεται ότι η ζωή είναι κάτι παραπάνω από το άθροισμα αλγοριθμικών υπολογισμών. Σαφώς, δεν είναι λίγες οι περιστάσεις στις οποίες η αντικειμενική αξιολόγηση είναι προτιμότερη της υποκειμενικής, όπου μπορεί να παρεισφρήσουν αθέμιτοι παράγοντες. Για παράδειγμα, κατά την επιλογή υποψηφίων για την πλήρωση θέσεως σε μια υπηρεσία, η αντικειμενική αξιολόγηση κατατείνει στην εξάλειψη κάθε είδους ανθρώπινης παρεμβάσεως. Υποδεικνύει μάλιστα ένα «έλλειμμα εμπιστοσύνης»¹²⁹ στην ανθρώπινη παρέμβαση, καθώς αυτή έφερε στο δημόσιο κυρίως τομέα πολλά δεινά, συνδεδεμένα κατά κύριο λόγο με τη ρουσφετολογία. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να μην παραδεχθεί ότι η αμιγώς αντικειμενική αξιολόγηση μπορεί να μη λάβει υπ' όψιν της ανθρώπινους παράγοντες, όπως λ.χ. την ανθρώπινη προσωπικότητα, η οποία δεν μπορεί να αξιολογηθεί πάντοτε με

τεχνικά μέσα, π.χ. μέσω ψυχολογικών ερωτήσεων. Δεν είναι τυχαίο μάλιστα ότι για την πρόσληψη σε μια θέση απαιτείται η προσωπική συνέντευξη, κάτι το οποίο σημαίνει ότι η ανθρώπινη παρέμβαση δραματίζει σημαίνοντα λόγο. Αυτό αποδεικνύει περίτρανα ότι ο άνθρωπος είναι κάτι πολύ παραπάνω από τις πληροφορίες που συλλέγονται για αυτόν. Ζητούμενο εν προκειμένω είναι η ανθρώπινη παρέμβαση να μην επιβεβαιώνει το έλλειμμα εμπιστοσύνης, αλλά να οδηγήσει σε διεξοδικότερη κατά το δυνατόν αξιολόγηση που θα καταλαμβάνει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας.

VIII. Δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας

Ένα επικαιροποιημένο δικαίωμα που κατοχυρώνεται στον Κανονισμό είναι το δικαίωμα περιορισμού της επεξεργασίας, κατά το άρθρο 18, υπό την έννοια της προσωρινής προστασίας του υποκειμένου των δεδομένων. Συγκεκριμένα, το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να εξασφαλίσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας τον περιορισμό της επεξεργασίας, όταν α) η ακρίβεια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα αμφισβητείται από το υποκείμενο των δεδομένων, για χρονικό διάστημα που επιτρέπει στον υπεύθυνο επεξεργασίας να επαληθεύσει την ακρίβεια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, β) η επεξεργασία είναι παράνομη και το υποκείμενο των δεδομένων αντιτάσσεται στη διαγραφή των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ζητεί, αντ' αυτής, τον περιορισμό της χρήσεως τους, γ) ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν χρειάζεται πλέον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα για τους σκοπούς της επεξεργασίας, αλλά τα δεδομένα αυτά απαιτούνται από το υποκείμενο των δεδομένων για τη θεμελίωση, την άσκηση ή την υποστήριξη νομικών αξιώσεων, δ) το υποκείμενο των δεδομένων έχει αντιρρήσεις για την επεξεργασία σύμφωνα με το άρθρο 21 παράγραφος 1, εν αναμονή της επαληθεύσεως του κατά πόσον οι νόμιμοι λόγοι του υπευθύνου επεξεργασίας υπερισχύουν έναντι των λόγων του υποκειμένου των δεδομένων.

Η προσωρινή προστασία χορηγείται εν όψει της δι-αλευκάνσεως της νομικής καταστάσεως. Στην ουσία πρόκειται για προέκταση του ήδη κατοχυρωμένου δικαιώματος αντιτάξεως¹³⁰, το οποίο συνάγεται από το δικαίωμα στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, κατά το άρθρο 9Α Σ.

(123) Βλ. Άρθρο 15 Οδηγίας 95/46/EK.

(124) Βλ. *Omer Tene/Jules Polonetsky*, όπ. ανωτ. (υποσ. 118), σ. 359.

(125) Βλ. *Latanya Sweeney*, *Discrimination in Online Ad Delivery* 11, 11.1.2013, διαθέσιμο σε: <<http://dataprivacylab.org/projects/onlineads/1071-1.pdf>>, σ. 35.

(126) Βλ. *Latanya Sweeney*, όπ. ανωτ. (υποσ. 125), σ. 35.

(127) Βλ. *Cynthia Dwork/Moritz Hardt/Toniann Pitassi/Omer Reingold/Richard Zemel*, *Fairness Through Awareness* (2011), διαθέσιμο σε: <<https://arxiv.org/pdf/1104.3913.pdf>>.

(128) Βλ. *Adam Thierer*, *The perils of classifying social media platforms as public utilities*, 21 *CommLaw Conspectus* 2013, σ. 249 επ. (258 - 259).

(129) Για την έννοια αυτή, βλ. *Fereniki Panagopoulou-Koutnatzi*, *Die Selbstbestimmung des Patienten: Eine Untersuchung aus verfassungsrechtlicher Sicht*, Duncker und Humblot Verlag, Berlin 2009, σ. 212 επ..

(130) Βλ. *Βασιλική Χρήστου*, όπ. ανωτ. (υποσ. 10), σ. 235.

ΙΧ. Αντί επιλόγου

Όπως διαφαίνεται από την ανωτέρω ανάλυση, ο Κανονισμός αποσκοπεί στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των πολιτών μέσω της κατοχυρώσεως νέων δικαιωμάτων. Μια συνδυαστική ανάγνωση του Κανονισμού με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο προστασίας δικαιωμάτων –τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε συνταγματικό επίπεδο– οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται για νέα εξ ολοκλήρου δικαιώματα, αλλά για ανανεωμένα-επικαιροποιημένα¹³¹ δικαιώ-

---

(131) Βλ. Δημήτριο Ζωγραφόπουλο, Το νομικό πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων –και ιδίως της ιδιωτικής ζωής– των προσώπων

ματα, καθώς τα περισσότερα από τα δικαιώματα προϋπήρχαν εν όλω ή εν μέρει και απορρέουν επίσης από υφιστάμενες συνταγματικές διατάξεις. Αναμένεται με μεγάλο ενδιαφέρον να εξετασθεί ο τρόπος υλοποίησεως των δικαιωμάτων αυτών στην πράξη μετά από τη θέση σε εφαρμογή του Κανονισμού¹³².

από την επεξεργασία δεδομένων τους προσωπικού χαρακτήρα - Ανανεωμένες προκλήσεις, Εισήγηση σε Data Privacy and Protection Congress, Αθήνα, 23.6.2016, διαθέσιμο σε: <<http://dataprivacy.boussiasconferences.gr/default.asp?pid=12&la=1&SpeakerID=5>>.

(132) Σύμφωνα με το άρθρο 99 παρ. 2 του Κανονισμού, ο Κανονισμός τίθεται σε εφαρμογή από τις 25 Μαΐου 2018.

